

Univerzita Karlova

Filozofická fakulta

Ústav východoevropských studií

Diplomová práce

Lina Struk

Категорія сингулятива в українській мові

Kategorie singulativu v ukrajinském jazyce

The category of singulative in the Ukrainian language

Poděkování:

Chtěla bych zde poděkovat vedoucí této práci, doc. Tetianě Sverdan, CSc., za zájem, podporu, cenné odborné rady a připomínky při vypracování diplomové práce.

Prohlášení:

Prohlašuji, že jsem diplomovou práci vypracovala samostatně, že jsem řádně citovala všechny použité prameny a literaturu a že práce nebyla využita v rámci jiného vysokoškolského studia či k získání jiného nebo stejného titulu.

V Praze, dne 21. července 2021

.....

Lina Struk

Anotace

V této diplomové práci se soustředíme na singulativy se sufixem *-uh(a)*, které, podle S. Bevzenka, mezi východoslovanskými jazyky právě v ukrajinštině vyskytují nejčastěji.

Při výzkumu jsme proanalyzovaly mnoho významů terminu *singulativ* od různých jazykovědců a vybraly jsme variantu V. Musatova, která na náš pohled je nejvhodnější. Teoretická část je věnovaná obecné informaci o singulativy, jejich přítomnosti, významům a stylistické charakteristice v slovanských jazycích a také klasifikacím, podle kterých vědci rozdělují tento druh slov. V praktické části na základě Hričenkova slovníku (1907 – 1909), jedenáctidílného Slovníku ukrajinského jazyka (1970 – 1980) a Velkého výkladového slovníku současného ukrajinského jazyka (2009) byly prozkoumané singulativy v ukrajinském jazyce, zejména změna nebo zachování jejich lexikálních významů a stylistické příznakovosti během let 1909 – 2009 a taky jejich používání v krásné literatuře a lidové tvorbě.

Klíčová slova:

singulativ, ukrajinský jazyk, slovtvorba, podstatné jméno, konotace

Abstract:

In this thesis we focus on singulatives, which, according to S. Bevzenko, are most common in the Ukrainian language.

In the study, we analyzed many meanings of the term singulative from different linguists and chose version of V. Musatov, which, in our opinion, is the most accurate. The theoretical part is dedicated to general information about singulatives, their presence and meaning in Slavic languages as well as classifications, by which researchers divide these nouns. The general stylistic characteristic of singulatives in Russian, where these nouns are investigated in more detail, is also presented in this part. In the practical part with the use of Hrinchenko's "Dictionary of the Ukrainian Language" (1907 – 1909), "Dictionary of the Ukrainian language" in eleven volumes (1970 – 1980) and the academic "Great explanatory dictionary of Modern Ukrainian language" (2009) we research singulatives in the Ukrainian language, including changing or preserving their lexical meanings and stylistic markings during 1909 - 2009, as well as their use in fiction and folklore.

Key words:

singulative, the Ukrainian language, word formation, noun, connotation

ЗМІСТ

1. ВСТУП.....	6
2. ЗАГАЛЬНІ ТЕОРЕТИЧНІ ВІДОМОСТІ ПРО СИНГУЛЯТИВИ	9
2.1 Категорія числа українського іменника	9
2.2 Поняття сингулятива	12
2.3 Походження суфікса -ин(а) і його значення	17
2.4 Класифікація сингулятивів.....	24
2.4.1 Класифікація В. Мусатова.....	24
2.4.2 Класифікація М. Іванович	27
2.4.3 Класифікація І. Атанасової.....	30
2.4.4 Класифікація Л. Бойко	32
2.5 Стилістична характеристика сингулятивів.....	33
3. ДОСЛІДЖЕННЯ УКРАЇНСЬКИХ СИНГУЛЯТИВІВ У СЕМАНТИКО-СЛОВОВІРНОМУ ТА СТИЛІСТИЧНОМУ АСПЕКТІ	36
3.1 Загальна характеристика джерельної бази зібраного матеріалу.....	36
3.2 Словотвірний аналіз зібраного матеріалу.....	38
3.3 Класифікація дібраних сингулятивів (за В. Мусатовим)	40
3.3.1 Поділ за типом мотиваційного слова і словотвірним значенням сингулятива	40
3.3.2 Поділ за семантичним значенням мотиваційного слова і сингулятива.....	41
3.4 Семантичний та стилістичний аналіз сингулятивів	42
3.4.1 Семантичний аналіз сингулятивів.....	42
3.4.1.1 Фіксація досліджуваних сингулятивів у тлумачних словниках.....	42
3.4.1.2 Розвиток значень досліджуваних сингулятивів	44
3.4.2 Стилістичний аналіз сингулятивів	48
3.5 Художня функція сингулятивів	53
4. ВИСНОВКИ.....	59
5. СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ	61
ДОДАТОК 1	65
ДОДАТОК 2	66

1. ВСТУП

Українська мова має багату та різногранну лексику, за допомогою якої мовці можуть якнайточніше виражати свої думки та почуття. Науковці активно досліджують українську мову як у синхронному, так і в діахронному аспекті на всіх її рівнях, однак деякі теми, на наш погляд, потребують детальнішого вивчення, зокрема, категорія сингулятива в українській мові.

Сингулятиви дуже поширені в українській мові. Вони входять до активного складу сучасної лексики, їх використовують у засобах масової інформації, у художній літературі, фольклорі, і загалом вони є цілком природними для носіїв української мови. С. Бевзенко у своїй праці “Історична морфологія української мови” висунув припущення, що серед східнослов’янських мов сингулятиви найбільш поширені саме в українській¹. Однак у підручниках з української мови інформація про ці іменники обмежується кількома абзацами, а наукових праць, присвячених саме сингулятивам, в українському мовознавстві дуже мало. Про недостатнє студіювання цієї теми пише також сербська науковиця М. Іванович². Саме відсутність детального опису такої поширеної в українській мові категорії іменників спонукала нас зробити дослідження на цю тему.

У теоретичному розділі нашої роботи представлена загальна інформація про категорію числа українського іменника, проаналізовані значення терміна *сингулятив* у різних термінологічних словниках та наукових працях. Крім того, значну увагу ми приділили походженню форманта *-ин(a)*, а також значенням, яких він надавав словам на різних етапах розвитку української мови. У теоретичній частині ми також дослідили, яких значень можуть набувати слова із суфіксом *-ин(a)* у інших слов’янських мовах, а також зробили огляд стилістичної характеристики сингулятивів у інших слов’янських мовах, оскільки детального стилістичного аналізу українських сингулятивів наразі здійснено не було.

У практичній частині цієї роботи ми намагалися простежити семантичні зміни, яких зазнали вибрані нами сингулятиви з плином часу. Мова – це живий організм, який постійно розвивається. В процесі цього розвитку деякі слова архаїзуються і відходять

¹ БЕВЗЕНКО, С. *Теоретична морфологія української мови*. Ужгород: Закарпат. обл. вид-во, 1960, s. 128. Dostupné také z: <http://irbis-nbuv.gov.ua/ulib/item/UKR0001374>

² ІВАНОВИЧ, Мілена. СИНГУЛЯТИВИ У СУЧАСНІЙ УКРАЇНСЬКІЙ МОВІ. *Лінгвістичні студії*. 2020, 40(1), 36. ISSN 1815-3070. Dostupné z: doi:10.31558/1815-3070.2020.40.1.3

до пасивного шару лексики натомість виникає нова лексика, яка відповідає потребам мовців на конкретному відрізку часу. Ті ж слова, які не зникають повністю, можуть переходити з розряду нейтральної лексики до стилістично маркованої. Ми вирішили за необхідне проаналізувати ці процеси серед сингулятивів, тож зосередили нашу увагу на стилістичних маркуваннях, яких набували сингулятиви на різних часових відрізках, і спробували встановити причини таких змін.

Матеріал для дипломної роботи був зібраний методом суцільної вибірки із трьох найвизначніших словників української мови: “Словаря української мови” Б. Грінченка (1907 – 1909)³, одинадцятитомного “Словника української мови” (1970 – 1980)⁴ та академічного “Великого тлумачного словника сучасної української мови” (2009)⁵. Загалом для цієї роботи ми вибрали 229 сингулятивів і зосередили свою увагу на тих, які утворені за допомогою суфікса *-ин(а)*, адже, за словами Л. Бойко, цей формант є основним виразником одиничності в українській мові, а також характеризується найбільшою продуктивністю⁶. Для того, щоб краще систематизувати весь зібраний масив сингулятивів, ми проаналізували те, як їх упорядковують різні науковці. Серед усіх вивчених нами класифікацій ми обрали ту, яка, на наш погляд, дозволяє найточніше розподілити одиничні іменники на семантичні підгрупи і водночас врахувати граматичні особливості їхніх похідних – класифікацію В. Мусатова.

Таким чином, мета роботи передбачає:

1. Огляд терміна “сингулятив” у різних термінологічних словниках та наукових працях для виявлення однакових або різних значень;
2. З’ясування значень, яких надає словам формант *-ин(а)* у слов’янських мовах;
3. Дослідження змін семантичних значень сингулятивів та їхніх стилістичних маркувань протягом 1909 – 2009 років, а також спробу пояснити причини таких змін;

³ *Словарь української мови: Упорядкував Борис Грінченко* [online]. [cit. 2021-7-9]. Dostupné z: <http://hrinchenko.com/>

⁴ *Словник української мови: Академічний тлумачний словник (1970 - 1980)* [online]. [cit. 2021-7-9]. Dostupné z: <http://sum.in.ua/>

⁵ *МОВЧАН, П. М., В. В. НІМЧУК а В.Й. КЛІЧАК. Великий тлумачний словник сучасної української мови.* Київ: Дніпро, 2009, 1332 s. ISBN 966-578-189-8

⁶ *БОЙКО, Л. Лексико-словотвірні типи сингулятивів (на матеріалі одинадцятитомного «Словника української мови»).* *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету.* 2018, 33(1), 16. ISSN 2409-1154. Dostupné také z: http://vestnik-philology.mgu.od.ua/archive/v33/part_1/6.pdf

4. Дослідження використання сингулятивів в українських фразеологізмах, порівняннях тощо.

Ця дипломна робота є спробою комплексного вивчення категорії сингулятивів в українській мові. Вона має переважно оглядовий характер і може слугувати як теоретичною, так і практичною основою для подальших досліджень на цю тему.

2. ЗАГАЛЬНІ ТЕОРЕТИЧНІ ВІДОМОСТІ ПРО СИНГУЛЯТИВИ

В українській мові іменник та дієслово, на думку І. Вихованця, є центральними частинами мови, навколо яких групуються всі інші: прикметник та числівник – навколо іменника, прислівник – навколо дієслова⁷. Під час вивчення іменників ми неодмінно звертаємо увагу на граматичні категорії, які допомагають нам визначити їхній рід, відмінок, число.

2.1 Категорія числа українського іменника

Залежно від лексико-граматичних розрядів іменників вираження категорії числа може мати певні особливості.

Наприклад, коли йдеться про власні іменники, то вони переважно вживаються в однині, оскільки виконують номінативну функцію індивідуалізації: *Галина, Київ, Львів, Прага, Василь* тощо⁸. Однак такі іменники можуть вживатися також у формі множини. У такому випадку вони позначатимуть сукупність осіб або предметів, що мають однакові індивідуальні назви: *У нашому товаристві було три Івани; Усім відомі брати-композитори Майбороди*⁹. Загальні іменники переважно вживаються як у формі однини, так і у формі множини (*ліс – ліси*), однак є і такі, які вживаються тільки у формі однини (*злагода*) або тільки у формі множини (*вибори*)¹⁰.

До лексико-граматичних розрядів іменників належать також конкретні та абстрактні. Конкретні іменники охоплюють предмети, які існують окремо і підлягають рахунку. Такі слова, за винятком *pluralia tantum* та власних назв, у яких використання множини обмежене, мають форми однини та множини. Що ж стосується лексико-граматичної категорії абстрактних іменників, то до таких належать іменники, що позначають дії, процеси, стани, якості, властивості, одиниці міри та ваги, наукові поняття, наприклад, *спів, приїзд, захоплення, біль, кілограм, метр, вічність, діалектика*. Основною їхньою відмінною граматичною ознакою, за словами І. Вихованця, є неповна парадигма числа. Такі іменники вживаються тільки або переважно в однині, оскільки позначають непередметні, нераховані, нематеріальні явища та позбавлені кількісного

⁷ ВИХОВАНЕЦЬ, І. а К. ГОРОДЕНСЬКА. Теоретична морфологія української мови. Київ: Пульсари, 2004, s. 44. ISBN 966-7671-60-7. Dostupné také z: <http://irbis-nbuv.gov.ua/ulib/item/UKR0000844>.

⁸ Там само, с. 51.

⁹ Там само, с. 51.

¹⁰ ГОРПІНИЧ, В. *Морфологія української мови*. Київ: Академія, 2004, s. 41. ISBN 966-580-179-1. Dostupné také z: <http://irbis-nbuv.gov.ua/ulib/item/UKR0009511>

протиставлення: *могутність, терпіння, любов тощо*.¹¹

Існує також група абстрактних іменників, які позначають певні процеси, події, стани, і які вживаються лише в множині, наприклад, *вибори, заручини, дебати, іменини тощо*. І. Вихованець також пише, що існує незначна кількість абстрактних іменників, які вживаються в обох числах, наприклад, *висновок – висновки, властивість – властивості, глибина – глибини*. Неможливість утворення форм множини в абстрактних іменниках, на думку І. Вихованця, нерідко вказує на вищу ступінь їхнього абстрагування¹².

Серед лексико-граматичних розрядів іменників виділяють також категорії збірності та речовинності. До збірних іменників належать іменники, які позначають нерозчленовану сукупність однорідних предметів і які утворюються переважно за допомогою суфіксів *-ств-*, (*селянство, студентство*), *-ин-* (*вільщина, городина*), *-от-* (*біднота, парубота*), *-няк* (*дубняк, лозняк*) та інші¹³. Щодо числового вираження збірних іменників О. Безпояско зазначає таке: “Збірні іменники не реалізують ідею рахунку, оскільки у них предмет як складовий компонент однорідної сукупності не вичленовується з ряду подібних”¹⁴. Дослідниця зазначає, що числові параметри названих ними понять є неозначеними і кількісне уявлення про предмет чи явище у них створюється за допомогою слів *мало, багато, великий, малий*¹⁵.

До лексико-граматичної категорії речовинних іменників належать іменники, які позначають назви речовин та однорідних мас, зокрема металів, рідин, ліків, хімічних елементів тощо. Для цієї категорії властиве своєрідне оформлення категорії числа. Іменники цієї категорії вживаються переважно лише в однині, оскільки позначають такі елементи позамовної дійсності, які не підлягають лічбі. Хоча і серед цієї категорії можливо знайти іменники, які вживаються у формі множини, проте вони не протиставляються формі однини (*вершки, висівки, дріжджі, дрова тощо*)¹⁶.

¹¹ ВИХОВАНЕЦЬ, І. а К. ГОРОДЕНСЬКА. Теоретична морфологія української мови. Київ: Пульсари, 2004, s. 51. ISBN 966-7671-60-7. Dostupné také z: <http://irbis-nbuv.gov.ua/ulib/item/UKR0000844>.

¹² Там само, с. 51

¹³ Там само, с. 52

¹⁴ БЕЗПОЯСКО, О.К., К. Г. ГОРОДЕНСЬКА а В. М. РУСАНІВСЬКИЙ. Граматика української мови. : *Морфологія : підруч. для студ. філол. ф-тів вузів*. Київ: Либідь, 1993, s. 80. ISBN 5-325-00173-6. Dostupné také z: <http://irbis-nbuv.gov.ua/ulib/item/UKR0001030>

¹⁵ Там само, с. 80

¹⁶ ВИХОВАНЕЦЬ, І.Р. а К. Г. ГОРОДЕНСЬКА. Теоретична морфологія української мови. : *за ред. І. Р. Вихованця*. Київ: Пульсари, 2004, s. 52. ISBN 966-7671-60-7. Dostupné také z: <http://irbis-nbuv.gov.ua/ulib/item/UKR0000844>.

Описуючи лексико-граматичні розряди іменника, І. Вихованець детально розглядає категорію граматичного числа, зокрема протиставлення, за якими її можна охарактеризувати.

Найлогічнішою є кваліфікація граматичного числа за ознакою одиничність/неодиничність предметів. В українській мові переважають іменники, у яких категорія числа виражається саме за такою ознакою. Словоформи, які позначають одиничний предмет, зазвичай передбачають словоформи, які вказуватимуть на множину таких самих предметів. Щодо таких словоформ, за словами І. Вихованця, відношення одиничність/множинність є обов'язковим та регулярним¹⁷.

За його словами, у граматиках під одиничністю розуміють словоформу, яка вказує на один предмет, а під множинністю – словоформи, які можуть стосуватися будь-якої іншої кількості предметів, більшої за один. Однак така ідея рахунку може застосовуватися не до всіх іменників. Насамперед це віддієслівні та відприкметникові деривати, наприклад, *біганина, писанина, мовлення, бадьорість тощо*, а також назви речовин – *молоко, м'ясо, сало, цукор*¹⁸.

Серед іменників, які позначають предмети з органічно притаманними їм кількісними характеристиками, І. Вихованець виділяє дві групи: іменники, у яких одиничність і множинність виражається морфологічними засобами (*будинок – будинки, партя – парти*) та іменники, у яких одиничність та множинність морфологічними засобами не виражена. Останню групу науковець поділяє ще на дві підгрупи: 1) іменники типу *ворота, ножиці, окуляри, сани, штани*, де множина виражена морфологічно; 2) так звані невідмінювані іменники *кенгуру, поні, таксі*, у яких одна та множина морфологічно не виражені. Фактична одиничність чи множинність іменників, перелічених у вище згаданих двох підгрупах, виявляється лише у контексті¹⁹.

Окрім вказаних вище, існують також іменники, у яких граматичну категорію числа можна схарактеризувати за дещо іншими параметрами. До таких іменників вже буде залучатися не протиставлення одиничність/неодиничність, а розчленованість/нерозчленованість. У цьому випадку множина позначає предмет, розчленований на частини, а одна – певну цілісність²⁰. Завдяки такому

¹⁷ Там само, s. 92-93.

¹⁸ Там само, с. 93.

¹⁹ Там само, с. 94.

²⁰ Там само, с. 93.

протиставленню з'являється можливість пояснити граматичну одиницю у збірних іменниках, як-от: *селянство, молодь, студентство*, адже збірні іменники виражають нерозчленовану сукупність.

Аналізуючи число збірних та речовинних іменників, а також категорію одиничності, говорять про сингулятиви, які, однак, недостатньо висвітлені у підручниках та граматиках української мови. Саме цей тип іменників детальніше розглянемо у наступному підрозділі.

Отже, для різних лексико-граматичних розрядів іменника опозиція одиничність/множинність виражається різною мірою: загальні та конкретні іменники мають як форми однини, так і форми множини, для власних, абстрактних та речовинних іменників переважно характерна форма однини, а для збірних іменників категорія числа не характерна, оскільки у них предмет як складовий компонент однорідної сукупності не вичленовується з ряду подібних. Вираження множини у нетиповому для неї розряді накладатиме на ці іменники додаткові семантичні значення. Поруч зі збірними та речовинними іменниками науковці часто говорять про одиничні іменники (сингулятиви), значення яких суперечить твердженню О. Безпояско про невичленовуваність компонента з однорідної сукупності (див. с. 10 цієї роботи).

2.2 Поняття сингулятива

У словникових статтях, які стосуються сингулятивів, дуже часто можна побачити посилання на одиничні іменники. За “Словником лінгвістичних термінів” Д. Ганича та І. Олійника, *сингулятив* – (від лат. *singularis* – однина) “іменник, що вживається тільки в однині і сприймається як відвідний від речовинних чи збірних іменників”²¹. У цій же словниковій статті бачимо посилання на одиничні іменники, визначення яких звучить таким чином: “конкретні іменники, що означають назви одиничних предметів, виділених з маси речовини чи сукупності однорідних предметів. Засобом утворення одиничних іменників є суфікс *-ина*: *горох* – *горошина*, *солома* – *соломина*, *картопля* – *картоплина*. Одиничні іменники протиставляються збірним та іменникам зі значенням речовинності: *волосся* – *волосина* (*волосинка*, *волосиночка*), *сніг* – *сніжинки* (*сніжинка*)”²².

²¹ ГАНИЧ, Д.І. а І.С. ОЛІЙНИК. *Словник лінгвістичних термінів*. Київ: Вища школа, 1985, с. 249.

²² Там само, с. 161.

Подібне визначення одиничних іменників бачимо у “Короткому тлумачному словнику лінгвістичних термінів”: “Одиничні іменники – іменники, що називають поодинокі предмети, виділені із сукупності предметів, речей. Одиничні іменники утворюються за допомогою суфіксів *-ин-, -инк-, -иночк-*: *бадилина, волосинка, зерниночка*. Одиничні іменники можуть означуватися числівниками чи іншими іменниками [тобто, поєднуватися з ними. – Л.С.]. Наприклад, *три горошини, сто перчинок*. Значення одиничності передається не тільки суфіксами, а й сполучуваністю з іншими словами. Наприклад: *качан кукурудзи, головка капусти*”²³. Термін *сингулятив* у цьому словнику відсутній.

А ось “Великий тлумачний словник сучасної української мови” ставить знак рівності між термінами *сингулятив* та *одиничний іменник*, і подає таке значення сингулятивів: “Сингулятиви – *-ів, мн.* Одиничні іменники – іменники, що називають один предмет, виділений із загальної маси”²⁴. Такий самий знак рівності у визначенні сингулятива знаходимо також і в російських лінгвістичних словниках. Наприклад, у словнику О. Ахманової значення сингулятива подано так: “Сингулятив (одиничний іменник) англ. *singulative*, фр. *singulatif*, нім. *Singulativ*. Іменник, що природно вживається тільки у формі однини і сприймається як похідне від відповідного *pluralia tantum* або від речовинного іменника, сз рос. *штанина, штаны*”²⁵ [переклад – Л.С.].

Термін сингулятив відомий також і в англійській мові. У *Glossary of linguistic terms* наводиться таке його визначення: “Сингулятив – це граматична форма, додаток, або варіант слова, яке виражає відокремлення одного предмета з групи чи маси”²⁶ [переклад – Л.С.]. Це визначення, по суті, є таким самим, як і в українських лінгвістичних словниках. Однак в англійській мові сингулятиви виражені в інший спосіб, що пов’язано з приналежністю англійської та української мов до різних мовних груп. У згаданому словнику наведений такий приклад сингулятива: “Додавання *flake* до *snow*

²³ ЄРМОЛЕНКО, С.Я., С.П. БИБИК а О.Г. ТОДОР. Короткий тлумачний словник лінгвістичних термінів. : за ред. С.Я. Ярмоленко. Київ: Либідь, 2001, s. 110. ISBN 966-06-0177-8. Dostupné také z: <http://irbis-nbuv.gov.ua/ulib/item/UKR0001815>

²⁴ *Словopedia: Великий тлумачний словник (BTC) сучасної української мови* [online]. [cit. 2021-7-9]. Dostupné z: <http://slovopedia.org.ua/93/53409/983952.html>

²⁵ СИНГУЛЯТИВ (единичное имя) англ. *singulative*, фр. *singulatif*, нем. *Singulativ*. Существительное, естественно употребляемое только в форме единственного числа и воспринимаемое как производное от соответствующего *pluralia tantum* или от вещественного существительного, сз Русск. *штанина штаны*. - АХМАНОВА, О.С. *Словарь лингвистических терминов*. Москва: Советская энциклопедия, 1966, s. 394. Dostupné také z: https://classes.ru/grammar/174.Akhmanova/source/worddocuments/_18.htm

²⁶ A *singulative* is a grammatical form, adjunct, or variant of a word that expresses the individuation of a single referent from a group or mass - *GLOSSARY OF LINGUISTIC TERMS* [online]. [cit. 2021-7-9]. Dostupné z: <https://glossary.sil.org/term/singulative>

утворює слово snowflake, тобто форму, що виражає відокремлення від його референта” [переклад – Л.С.]²⁷.

В. Мусатов у монографії “Сингулятивны в русском языке” (2016) подає таке визначення сингулятива: “Сингулятивами в сучасній лінгвістичній літературі називають суфіксальні утворення, які мають значення “одиничний предмет, що належить до маси речовини або сукупності однорідних предметів” [переклад – Л.С.]²⁸. Також він звертає увагу на часте вживання в контексті терміна сингулятив таких термінів як “утворення зі значенням одиничності”, “іменники зі значенням одиничності”, “одиничні іменники”, і одним із аргументів для застосування саме терміна сингулятив називає те, що часто під вище згаданими термінами подають слова, які не мають нічого спільного із сингулятивами. Як приклад В. Мусатов наводить слова О. Востокова, який вважав, що “одиничні іменники це такі, якими позначаються предмети неподільні, взяті окремо, наприклад: *человек, зверь, дерево, ель*” [переклад – Л.С.]²⁹. Однак такі іменники, на думку В.Мусатова, є звичайними загальними іменниками³⁰.

Деякі дослідники вважають, що сингулятиви можуть і не мати специфічних суфіксів. В. Мусатов наводить слова М. Шанського, який стверджує, що до сингулятивів інколи відносять слова, які не мають жодних суфіксів, але які є співвідносними зі збірними або речовинними іменниками: *человек – человечество, агент – агентура, лист – листва, орех – орешник, осетр – осетрина, баран – баранина*³¹. Подібної думки дотримується і Л. Чеснокова, за словами якої, сингулятиви можуть і не мати специфічних суфіксів, а “сингулятивність утворюється зіставленням іменника зі значенням одиничності предмета й іменника, що позначає множину, як сукупність цих предметів: *студент – студенчество, ребенок –*

²⁷ The addition of flake to snow produces the word snowflake, a form that expresses the individuation of its referent – Там само.

²⁸ “Сингулятивами в современной лингвистической литературе называют суффиксальные образования, имеющие общее значение “единичный предмет, принадлежащий к массе вещества или к совокупности однородных предметов” – МУСАТОВ, В. *Сингулятивы в современном русском языке*. 3. Москва: ФЛИНТА, 2016, s. 5. ISBN 978-5-9765-1915-2.

²⁹ “Единичное имя есть такое, коимъ означаются предметы недѣлимые, взятые порознь, напр. Человѣкъ, звѣрь, дерево, ель” - ВОСТОКОВ, А. Х. *Русская грамматика Александра Востокова. : по начертанию его же Сокращенной грамматики, полнее изложенная*. 6. Санкт-Петербург: Въ типографии Императорской Академии Наук, 1844, s. 9. Dostupné také z: https://viewer.rusneb.ru/ru/000199_000009_003569845?page=1&rotate=0&theme=white

³⁰ МУСАТОВ, В. *Сингулятивы в современном русском языке*. 3. Москва: ФЛИНТА, 2016, s. 14. ISBN 978-5-9765-1915-2.

³¹ Там само, s. 14.

детвора” [переклад – Л.С.]³².

На противагу цим двом авторам В. Мусатов стверджує, що сингулятивом може бути лише слово суфіксального способу творення³³. Такої ж думки дотримується А. Фінкель, який вважає наявність специфічних суфіксів неодмінною умовою для долучення слова до сингулятивів. У підручнику “Курс сучасної російської літературної мови” (“Курс современного русского языка”) він зазначає, що “так само, як збірні іменники мають свої специфічні суфікси збірності, так свої специфічні суфікси одиничності мають сингулятиви”³⁴ [переклад – Л.С.]. Крім того, А. Фінкель зазначає, що “семантика одиничності є менш виразною, ніж семантика збірності, і спиратися при визначенні одиничності можна лише на суфікси” [переклад – Л.С.]³⁵

Зважаючи на ці особливості, В. Мусатов надає таке визначення сингулятива: “це такі конкретні іменники, які мають вище згадане значення (одиничні предмети, які належать до маси речовини або до сукупності однорідних предметів – прим. Л. С.), є різними суфіксальними утвореннями і є похідними від речовинних та збірних іменників”³⁶ [переклад – Л.С.]. Саме таке визначення сингулятива і приймаємо за базове у нашій дипломній роботі.

Одним із формальних показників одиничних іменників є суфікс *-ин(а)*. На думку К. Городенської, суфікс *-ин(а)* із сингулятивним значенням – це словотворчий формант, властивий переважно східнослов’янським мовам³⁷. У західно- та південнослов’янських мовах такі утворення трапляються також, однак вони мають інше значення.

Що ж до сингулятивів у західнослов’янських мовах, то, за словами Б. Маркова, виділення одиничного значення, приміром у македонській мові, переважно можливе у

³² “Сингулятивность создаётся сопоставлением существительного со значением единичности предмета и существительного, обозначающего множество как совокупность этих предметов: студенчество, ребенок — детвора” - Там само, с. 14

³³ Там само, с. 14

³⁴ “Точно также как собирательные существительные имеют свои специфические суффиксы собирательности, так свои специфические суффиксы единичности имеют сингулятивы” - ФИНКЕЛЬ, А.М. а Н.М. БАЖЕНОВ. *Курс современного русского литературного языка*. Киев: Радянська школа, 1954, с. 250.

³⁵ “Семантика сингулятива оказывается менее выразительной, чем семантика собирательности и опираться при определении единичности можно только на суффиксы”, там само, с. 251

³⁶ “...такие конкретные имена существительные, которые имеют указанное выше значения, представляют собой различные суффиксальные образования и являются производными от вещественных или собирательных существительных” - МУСАТОВ, В. *Сингулятивы в современном русском языке*. 3. Москва: ФЛИНТА, 2016, с. 16. ISBN 978-5-9765-1915-2.

³⁷ ВИХОВАНЕЦЬ, І.Р. а К. Г. ГОРОДЕНСЬКА. Теоретична морфологія української мови. : за ред. І. Р. Вихованця. Київ: Пульсари, 2004, с. 94. ISBN 966-7671-60-7. Dostupné také z: <http://irbis-nbuv.gov.ua/ulib/item/UKR0000844>

nomina materialia (конструкційних іменниках), як от *сламка – слама* або *снегулка – снег*. Такі іменники зазвичай мають і форму множини. Вираження сингулятивності тут відбувається за допомогою демінутивів, у яких присутні вже згадані раніше суфікси *-ка* (*граорка, кромидушка, шумка*), *-инка* (*вошинка, йесочинка*), а також *-улка* (*снегулка*), *-ушка* (*градушка*)³⁸.

Л. Бойко, окрім формантів *-ин(а)* та *-инк(а)*, вважає сингулятивними також і суфікси *-ець* та *-иц(я)*, які, за її словами, є мало- або непродуктивними. Згідно її досліджень, деякі сингулятиви на *-иц(я)* можуть співіснувати із спільнокореновими на *-ин(а)*, наприклад, *капустина – капустиця, крупина – крупиця*. Мовознавиця також наводить слова П. Білоусенка про те, що у сингулятивах із суфіксом *-иця* може поєднуватися демінутивне та сингулятивне значення: *бантиця, крупиця*.³⁹ Серед утворень на *-ець*, які подає Л. Бойко, є ті, які справді можна назвати сингулятивами, зокрема, *хлібець, пластівець, буханець*. Однак інші слова із цим суфіксом викликають у нас сумніви щодо їх приналежності до сингулятивів: *дубець – “відламана гілка без листя”, скарбець – “посудина, в якій закопували скарб”, галунець – “галун; тасьма, вишита золотими або срібними нитками, яку пов’язують на що-небудь, нашивають на одяг”*⁴⁰. Одиничним науковиця вважає також суфікс *-ак* і наводить низку прикладів, серед яких, на нашу думку, значення одиничності має лише слово *вугляк “вуглина”*. Що ж до інших прикладів, як-от, *верхняк діал. “металева кришка люльки”, гнояк “гнійник”, дубчак “молодий дуб”*⁴¹ та інших у нас також виникають сумніви.

Деякі науковці впевнені, що сингулятивних суфіксів може бути і більше. Так, наприклад, Р. Манучарян, який досліджував сингулятиви у російській мові, стверджує, що, окрім двох згаданих суфіксів, сингулятиви можуть також утворюватися за допомогою суфіксів *-к(а)* та *-ок (-ёк)*: рос. *пастила – пастилка, шоколад – шоколадка, уголь – уголёк, карамель – карамелька*.

Проаналізувавши визначення терміна *сингулятив* та *одиничний іменник* у різних лінгвістичних словниках, ми дійшли висновку, що ці терміни переважно збігаються у своїх значеннях та означають один предмет, виділений із маси речовини чи сукупності

³⁸ МАРКОВ, Борис. Nomina singulativa и collectiva во современиот македонски јазик. *Јужнословенски филолог*. Београд, 1973, 30(1-2), 391.

³⁹ БОЙКО, Л. Лексико-словотвірні типи сингулятивів (на матеріалі одинадцятитомного «Словника української мови»). *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету*. 2018, 33(1), 18. ISSN 2409-1154. Доступне такé з: http://vestnik-philology.mgu.od.ua/archive/v33/part_1/6.pdf

⁴⁰ Там само.

⁴¹ Там само.

однорідних предметів, однак думки мовознавців щодо поєднання таких іменників з числівниками та засобів їх вираження різняться. Окрім того, сингулятиви є особливістю не лише слов'янських мов. Такі слова існують і в інших мовах, однак засоби вираження у них відрізняються. За прикладом В. Мусатова у цій роботі ми будемо використовувати термін *сингулятив*, оскільки він точно відображає досліджуване поняття, має традицію використання у мовознавстві і словотвірний потенціал для творення похідних на зразок “сингулятивний”, “сингулятивність” тощо.

2.3 Походження суфікса *-ин(а)* і його значення

Як було зазначено вище, сингулятиви утворюються за допомогою певних суфіксів, один з яких – *-ин(а)*. Та чи завжди він вказує на те, що конкретне слово є сингулятивом? За відповіддю на це запитання варто звернутися до історії слов'янських мов і зробити огляд значень, яких цей суфікс надавав словам.

У працях українських мовознавців знаходимо деякі дані про суфікс *-ин(а)*. Приміром, у монографії “Нариси з історії українського словотворення (іменникові конфікси)” П. Білоусенко, посилаючись на Ф. Славського, стверджує, що у праслов'янському суфіксі *-ina* злилися два індоєвропейські форманти *-eina* та *-īnā* та *-eino* та *-īno*⁴². Він також наводить версію В. Мартинова про те, що формант *-ina* – це балто-слов'янська інновація.⁴³

В “Історичній граматиці української мови” (1980) С. Самійленко поділяє словотвірчі суфікси на спільнослов'янські, спільносхіднослов'янські та українські. Суфікс * *īn-ā* → д. рус. *-ин-а* → укр. *-ин-а* долучений до спільнослов'янських суфіксів як полісемічний суфікс, уживаний для творення відіменних похідних із значенням якості, властивості, а також місця, пов'язаного з ознакою, на яку вказує твірна основа (*ширина, вѣрхъвина, горохолина*) та як суфікс для творення іменників – назв конкретних предметів, наприклад, *говядина, звѣрина*⁴⁴. Групу спільносхіднослов'янських суфіксальних іменникових утворень С. Самійленко розділяє на: 1) словотвірчі типи, які характерні для всіх східнослов'янських мов, проте зрідка відомі й у західно- та південнослов'янських мовах; 2) словотвірчі типи, характерні тільки для

⁴² БІЛОУСЕНКО, П., І. ІНШАКОВА, К. КАЧАЙЛО, О. МЕРКУЛОВА а Л. СТОВБУР. *Нариси з історії українського словотворення (іменникові конфікси)*. Запоріжжя - Кривий Ріг: ЛІПС, 2010, s. 55. ISBN 978-966-191-074-3

⁴³ Там само.

⁴⁴ ЖОВТОВРЮХ, М., О. ВОЛОХ, С. САМОЙЛЕНКО а І. СЛИНЬКО. *Історична граматика української мови*. Київ: Вища школа, 1980, s. 109.

східнослов'янських мов.⁴⁵ У цій класифікації відіменникові утворення із суфіксом *-ина* належать до першої групи і використовуються для позначення одиничності: *дѣвчина*, *цибулина*⁴⁶.

Дещо інші дані наводить К. Тищенко. У своїй статті “Всеслов'янськість мови українців” він пише про кельтське походження суфікса *-ин-*. Автор також вказує на те, що слов'янський суфікс *-инь* і формально, і семантично збігається із британським *-yn*: *rysogod – risogodyn* (*риба – рибина*), *plant – plentyn* (*дїтва – дїтина*)⁴⁷. К. Тищенко, посилаючись на П. Куддзоліна та Л. Беднарчука, пише про те, що сингулятивне *-in* сформувалося саме в британських мовах. П. Куддзолін виникнення сингулятивів у британських мовах пов'язує із збільшенням правил утворення множини від початкових множинних і колективних форм іменника. На його думку, спочатку інновація *-in* використовувалася як зменшувальна і поєднувалася зі збірними назвами. К. Тищенко також наводить думку Л. Беднарчука, який вважає, що сингулятивні утворення з'явилися у британських мовах і додає, що сингулятиви утворюються від колективних іменників і далі можуть отримувати нове закінчення множини⁴⁸. У своєму дослідженні К. Тищенко звертає увагу на те, що попри те, що в російській мові категорія сингулятива досить поширена і сингулятивів із суфіксом *-ина* також багато, однак у порівнянні з українською вони часто мають семантичні розбіжності.

У монографії “Історична морфологія української мови” (1960) С. Бевзенко пише, що суфікс *-ина* у сингулятивах⁴⁹ утворився на основі суфікса *-инь* шляхом його ускладнення елементом *-а*. Власне суфіксом тут є *-ин-*, а *-а* є формантом жіночого роду. С. Бевзенко припускає, що перехід таких утворень у жіночий рід відбувся за аналогією до утворень із суфіксом *-ина*, які вже виступали на спільнослов'янському ґрунті в утвореннях з абстрактним, а інколи і конкретним значенням: *отѣчина*, *гльбина*, *десѣтина*⁵⁰.

С. Бевзенко також звертає увагу на те, що деякі іменники, які на сучасному етапі української мови належать до жіночого роду, у мові стародавніх східних слов'ян

⁴⁵ Там само, с. 109.

⁴⁶ Там само, с. 110.

⁴⁷ ТИЩЕНКО, К. Всеслов'янськість мови українців. *Український тиждень*. 2012, 39(256), 55. ISSN 1996-1561.

⁴⁸ Там само.

⁴⁹ Термін *сингулятив* у цьому випадку вжито нами – Л.С.

⁵⁰ За допомогою суфікса *-ина* утворювалися і деякі інші назви податків, наприклад, **mostovina* - мостовий збір, плата за мостовий перехід чи перевіз' – РИБАК, К. Найменування податкової сфери у праслов'янській мові. *Вісник Запорізького національного університету*. 2017, (2), 158.

належали до чоловічого: *людинь, челадинь*. Сюди ж автор зараховує слово *дѣтина*, яке у стародавніх пам'ятках вживалося у чоловічому роді. Такий приклад можна побачити у грамоті рижан від 1300 року: “быль у тебе одинь дѣтина”⁵¹. Науковець також висуває припущення, що сингулятиви із суфіксом *-ина* серед східнослов'янських мов найбільш поширені саме в українській⁵².

В. Максимов у монографії “Суффиксальное словообразование имен существительных в русском языке” (1975) пише, що проблематичність дослідження суфікса *-ина* з різними значеннями полягає у різному підході до висвітлення цього питання. Цей суфікс досліджували в аспекті відповідності його значень у різних індоєвропейських мовах, у семантичному плані та з погляду акцентології. Однак автор зазначає, що спільною у всіх цих дослідженнях є думка, що слов'янські суфікси *-ина* можуть походити не від одного індоєвропейського форманта, а від двох чи навіть трьох, а отже можна припустити, що цей звуковий комплекс поєднував у собі два або три омоніміїні суфікси⁵³. Автор монографії також вказує на те, що перешкодою у вивченні історії омоніміїних суфіксів *-ина* з праслов'янської доби є відсутність попередніх вичерпних досліджень щодо їх функціонування у всіх слов'янських і генетично споріднених мовах, мала кількість лексикографічних даних щодо їхнього словникового складу у літературній та розмовно-побутовій мові та інформації про історію цих синоніміїних суфіксів і відповідних словотвірних типів. Із суто мовознавчого погляду, зазначає автор, складність дослідження омоніміїних суфіксів *-ина* полягає у тому, що у цьому звуковому комплексі злилося кілька різних за походженням і семантикою формантів⁵⁴.

Одним із дослідників, який ґрунтовно вивчає історію українського словотвору і, зокрема приділяє увагу суфіксу *-ин(а)*, є П. Білоусенко. Мовознавець зробив детальний огляд функціонування суфікса *-ин(а)* в межах різних конфіксів на конкретних етапах розвитку української мови⁵⁵.

⁵¹ БЕВЗЕНКО, С. Історична морфологія української мови. Ужгород: Закарпат. обл. вид-во, 1960, s. 128.

⁵² Там само, с. 128.

⁵³ МАКСИМОВ, В. *Суффиксальное словообразование имен существительных в русском языке*. Ленинград: Издательство Ленинградского университета, 1975, s. 58.

⁵⁴ Там само, с. 58.

⁵⁵ БІЛОУСЕНКО, П., І. ІНШАКОВА, К. КАЧАЙЛО, О. МЕРКУЛОВА а Л. СТОВБУР. *Нариси з історії українського словотворення (іменникові конфікси)*. Запоріжжя - Кривий Ріг: ЛПРС, 2010, s. 55. ISBN 978-966-191-074-3

Так, на етапі праслов'янської мови П. Білоусенко розглядає конфікси **ob-...-ina*, **pro-...-ina*, **ne-...-ina* і стверджує, що з їхньою допомогою могли утворюватися *nomina loci* (**obbočina* “узбіччя”, **prosēdlina* “розцілина”), *nomina abstracta* (**obračina* “норовливість; жорстокість”) та слова з предметним значенням (**obplotina* “огорожа; рама для плоту”, **nerēzina* “необрізана лоза”)⁵⁶.

У давньокиївський період розвитку мови конфікси, другою частиною яких був суфікс *-ina*, були не дуже продуктивними. П. Білоусенко пише лише про конфікси *za-...-ина*, *o-...-ина*, *roz-...-ина* та *ou-/vъ-...-ина*, які, як і в праслов'янський період, переважно позначали локативні (*raspalina* “ущелина; тріщина, розколина”, *украина*) та абстрактні найменування (*оскомина* “оскома”, *заоутрина* “ранок”)⁵⁷.

Значно більшу кількість слів із суфіксом *-ина*, який функціонував у складі різних конфіксів, виявляють у текстах з XIV – XXI ст. У цей період діють як давні форманти (*o-/ob-...-ина*, *y-...-ина*, *za-...-ина*, *z-...-ина*, *roz-...-ина*), так і нові афікси (*no-...-ина*, *bez-...-ина*, *na-...-ина*, *pa-...-ина*, *pro-...-ина*, *mizh-...-ина*)⁵⁸. Найбільшу групу з цих слів також становлять локативні найменування (*прогалина*, *підпечина*, *закраїна*, *узбочина*), серед них деякі були соматичними назвами (*черевина* “оболонка, що вистеляє черевну порожнину”, *поребринна* “частина туші, що прилягає до ребер”)⁵⁹. Ще одну значну групу становлять слова на позначення предметів з матеріально-речовинною семантикою (*одробина* “крупна”, *опечина* “пічна перегоріла глина”, *почеревина* “м'ясо або сало з черева тварини”), а також деталей споруд, складників споруд, упряжі (*острішина* “дошка, якою зашальовують острішок”, *похребтина* “бокова частина сідла”). П. Білоусенко у монографії також згадує про невеликі групи абстрактних іменників (*оскомина*, *почеревина* “дизентерія”) та назв рослин (*озимина*, *оцвітина*, *опашина* “отава”)⁶⁰.

Як вказано вище (див. с. 18 цієї роботи), на сингулятивне значення суфікса *-ин(а)* вказує С. Бевзенко. Він зазначає, що іменники зі значенням сингулятивності переважно утворюються за допомогою суфікса *-ин(а)* і такі утворення виступають переважно в іменниках, що позначають предмети, наприклад, *зернина*, *бобина*, *горошина*, *цибулина*.

⁵⁶ БІЛОУСЕНКО, П., І. ІНШАКОВА, К. КАЧАЙЛО, О. МЕРКУЛОВА а Л. СТОВБУР. *Нариси з історії українського словотворення (іменникові конфікси)*. Запоріжжя - Кривий Ріг: ЛІПС, 2010, s. 55. ISBN 978-966-191-074-3

⁵⁷ Там само, с. 115.

⁵⁸ Там само, с. 312.

⁵⁹ Там само, с. 312.

⁶⁰ Там само, с. 312.

Утворення від слів, які позначають істот, теж трапляються, але значно рідше: *людина, дитина, рибина*. Науковець зауважує, що одиничні назви від іменників-істот переважно утворюються за допомогою суфікса *-ин*: *селянин, дворянин*⁶¹.

За словами Л. Бойко, суфікс *-ин(a)*, є найпродуктивнішим для творення сингулятивів в українській мові⁶². Однак, проаналізувавши праці інших українських науковців, можемо зауважити, що суфікс *-ин(a)* трапляється не лише в одиничних іменниках. Зокрема, М. Плющ та Л. Родніна вказують, що цей суфікс присутній у деяких збірних іменниках, як-от *городина, садовина, ярина*⁶³, *озимина*⁶⁴. Проте обидві науковиці сходяться у твердженні, що, на відміну від одиничних, у збірних іменників цей суфікс непродуктивний. У В. Горпинича суфікс *-ин(a)* позначений як такий, який служить для утворення не лише одиничних та збірних, а й демінутивних (*хатина*) та аугментативних (*долина*) іменників⁶⁵.

Суфікс *-ина* функціонує як збірний і в македонській мові. Б. Марков стверджує, що збірність у сучасній македонській мові виражається серед інших суфіксами *-еж*, *-ија*, *-арија*, а також суфіксом *-ина*. У македонській мові такі слова зазвичай утворенні від прикметникової основи. До збірних іменників із суфіксом *-ина* автор зараховує такі як *блажина, живина, младина, дружина та інші*. Автор також зазначає, що деякі з наведених слів мають обмежену поширеність, оскільки належать до діалектизмів або архаїзмів⁶⁶.

Широкий спектр функціонування форманта *-ина* існує також у чеській мові. В. Шмілауер ділить всі слова із суфіксом *-ина* на сім великих груп, до яких належать 1) матерії; 2) масиви предметів; 3) місця (*nomina loci*); 4) наслідки дій (*nomina acti*); 5) слова, що позначають професію, дії, напрямки; 6) демінутиви і значення, які від них утворюються; 7) окремі групи слів⁶⁸.

⁶¹ БЕВЗЕНКО, С. Історична морфологія української мови. Ужгород: Закарпат. обл. вид-во, 1960, s. 127

⁶² БОЙКО, Л. Лексико-словотвірні типи сингулятивів (на матеріалі одинадцятичного «Словника української мови»). *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету*. 2018, 33(1), 18. ISSN 2409-1154. Dostupné také z: http://vestnik-philology.mgu.od.ua/archive/v33/part_1/6.pdf

⁶³ ПЛЮЩ, М.Я. *Граматика української мови*. Київ: Вища школа, 2005, s. 40. ISBN 966-642-264-6.

⁶⁴ ГНАТЮК, Г. М., К. Г. ГОРОДЕНСЬКА, А. П. ГРИЩЕНКО та ін. *Словотвір сучасної української літературної мови*. Київ: Наукова думка, 1979, s. 93.

⁶⁵ ГОРПИНИЧ, В. Морфологія української мови. Київ: Академія, 2004, s. 145. ISBN 966-580-179-1.

⁶⁶ МАРКОВ, Борис. *Nomina singulativa и collectiva во современиот македонски јазик*. *Јужнословенски филолог*. Београд, 1973, 30(1-2), с. 394

⁶⁸ ŠMILAUER, Vladimír. Substantiva tvořená příponou *-ina*. *Naše řeč* [online]. [cit. 2021-4-5]. Dostupné z: <http://nase-rec.ujc.cas.cz/archiv.php?art=3321>

До матерії автор відносить назви, пов'язані із тваринами, зокрема, їхнє м'ясо, шкіру, хутро та кістки – *hověžina* (яловичина), *jehněčína* (баранина), *jelenina* (олелятина), *konina* (конина), *slonovina* (слонова кістка), *králíčína* (хутро кролика) тощо. Сюди ж автор долучає іменники, які позначають основний матеріал, з якого вироблений певний предмет, як-от, *dřevovina* (деревина), *medovina* (медовуха), *čočkovina* (солома з сочевиці) та інші.⁶⁹

Група масивів предметів багата назвами насаджень, які утворюються від назв дерев та кущів: *březina* (березняк), *bičina*, *bukovina* (буковий ліс), *dubina* (дубовий ліс), *javořina* (яворовий ліс) тощо. До цієї групи В. Шмілауер зараховує такі слова як *družina* (дружина), *kozačina* (козаччина), *zvěřina* (дичина), *kulatina* (кругляк) та інші⁷⁰.

До *nomina loci*, на думку чеського науковця, можна долучити назви місць на тілі (*lysina* (лисина), *modřina* (синяк)). Переважно цю групу становлять фізіографічні назви, які утворюються від прикметників, що позначають основну властивість конкретного місця, наприклад, *revnina* (суша), *planina*, *rovina* (рівнина), *vysočina* (височина), *plošina* (плато), *hlubina* (глибина). Сюди ж автор зараховує слова, що мають в собі відтінок приналежності комусь, зокрема, *otčina* (батьківщина), *dědina* (село), *sizina* (чужина)⁷¹.

Групу слів, що позначають наслідки певних дій, становлять ті, які означають сміття, що виникло при механічній роботі, наприклад, *piliny*, *drtiny* (турса). Також сюди належать слова, утворенні від девербальних прикметників, які часто позначають деструктивні дії, зокрема, *přirálenina* (обгоріле місце), *zbořenina* (руїна), *ruklna*, *trhlina* (тріщина), *zdechlna* (дохлятина) та інші. У цю ж групу входять слова, які позначають хворе місце на тілі людини, як-от, *oruchlna* (пухлина), *naběhlina* (набряк), *proleženína* (пролежень), назви пошкоджених місць на предметах (*nalomenina* (надлам), неохайний почерк (*čtáranina*, *mazanina*, *škrábanina*). Тобто зауважуємо, що до цієї групи належать як цілком нейтральні слова, приміром *vyuklna* (випуклість), *sloučenína* (з'єднання), *složenína* (складне слово), *tkanina* (тканина), так і слова, що мають пейоративне значення⁷².

Зокрема пейоративний відтінок, за словами В. Шмілауера, прослідковується у назвах професій, дій, напрямів із суфіксом *-ina*. Наприклад, назви професій *katnařina*,

⁶⁹ Там само.

⁷⁰ Там само.

⁷¹ Там само.

⁷² Там само.

літ. *kamnářství* (пічна справа), *knihařina*, літ. *knihářství* (налітурна справа), *kolařina*, літ. *kolářství* (ремесло колісника). Те саме стосується і назв політичних напрямків, зокрема, *hitleřina*, *hitleřovina*, літ. *hitlerismus*, а також назв дій – *klukovina* (хлоп'яцтво), *bláznovina* (дурацтво)⁷³.

У шостій групі слів, куди мовознавець зараховує демінутиви та значення, які від них утворюються, він виділяє три підгрупи значень: а) спеціальне значення; б) метафоричне значення; в) сингулятивне значення. В. Шмілауер зазначає, що у чеській мові суфікс *-ina* демінутивне значення має рідко (*kluk – klučina, divčina, kudrlina – kudrna*) і може надавати слову як позитивний (*chlapina*), так і негативний відтінок (*dětina, ženština*). Найчастіше демінутивного значення словам надає суфікс *-inka*.⁷⁴

До першої підгрупи автор зараховує слова, у яких демінутивний суфікс застосовується для того, аби надати слову спеціального значення. Наприклад, слово *mozek*, що означає “мозок” як орган у тілі людини або тварини. Однак якщо вжити його демінутивну форму *mozeček*, то це вже означатиме назву страви.⁷⁵

Що стосується метафоричного значення, то, за словами В. Шмілауера, демінутивний суфікс дає зрозуміти, що слово вжите не в прямому значенні, а в переносному. Як приклад автор наводить слово *kosina* – вигнутий садовий ніж, що схожий на косу, *kobyčina* – пристрій для виготовлення гонти, який порівнюють з кобилою. До цієї підгрупи мовознавець зараховує також анатомічні та ботанічні терміни (*bubínek* (барабанна перетинка), *třtínek* (стремінець), *mečík* (гладіолус))⁷⁶.

До слів із сингулятивним значенням науковець відносить невелику групу слів, які протиставляються збірним іменникам: *potrava – potravina* (продукти – продукт), *tráva – travina, býlí – bylina* (трава – травина), *vlasý – vlasina* (волосся – волосина), *krev – krvinka* (кров – кровинка)⁷⁷.

До окремої групи мовознавець відносить частки від певних предметів (*třetina* (третина), *čtvrtina* (четвертина), назви хвороб (*souchotiny* (туберкульоз), *trudovina* (прищів), свят та святкувань (*postřižiny* (постриг), *křtiny* (хрестини), *jmeniny* (іменини), рослин (*vrba* (вербозілля), *malina* (малина), мов (*mateřtina* (рідна мова), *francouzština*

⁷³ Там само.

⁷⁴ Там само.

⁷⁵ Там само.

⁷⁶ Там само.

⁷⁷ Там само.

(французька), *angličtina* (англійська), зменшено-пестливі жіночі імена (*Anina, Frantina, Lucina*)⁷⁸.

Отже, щодо походження досліджуваного нами суфіксу *-ин(a)* існують різні версії. Одні науковці вважають, що це балто-слов'янська інновація, інші ж дотримуються думки, що він походить із британських мов. Цей суфікс траплявся у багатьох словах і функціонував як самостійно, так і у складі конфіксів. Суфікс *-ин(a)* зараховують до спільнослов'янських суфіксів, однак його можна інколи знайти також у західно- та південнослов'янських мовах. Так, приміром, багато слів із суфіксом *-ina* існує у чеській мові, це, зокрема, слова на позначення матерій, масивів предметів, місць (*nomina loci*), наслідків дій (*nomina acti*), професій, дій, напрямків, демінутивів, однак слів зі значенням одиничності серед них майже немає. За припущеннями деяких науковців, сингулятиви із цим суфіксом найбільш поширені саме в українській мові. Загалом в українській мові суфікс *-ин(a)* може надавати словам як значення одиничності, так і значення певної локації або абстрактного значення.

2.4 Класифікація сингулятивів

Дослідники, які вивчають сингулятиви, у своїх працях подають різну класифікацію цих слів.

2.4.1 Класифікація В. Мусатова

Детальну класифікацію сингулятивів пропонує у своїй монографії “Сингулятиви в современном русском языке” (2016) В. Мусатов. Говорячи про похідні сингулятивів із суфіксом *-ин(a)*, автор розділяє їх на три групи:

- 1) сингулятиви, що утворюються від іменників, які вживаються тільки в однині (*singularia tantum*);
- 2) сингулятиви, що утворюються від іменників, які вживаються тільки у множині (*pluralia tantum*);
- 3) сингулятиви, що утворюються від іменників, які вживаються як в однині, так і в множині.

⁷⁸ Там само.

Сингулятиви, утворені від *singularia tantum* він ділить на: а) сингулятиви, що позначають один предмет, виділений із сукупності однорідних; б) сингулятиви, що позначають одну невизначену частину, один шматок речовини, матеріалу.

До першої підгрупи переважно належать назви дерев (рос. *лес* — *лесина*, *дерево* — *деревина*, *вяз* — *вязовина*, *дуля (сорт груш)* — *дулина*, *граб* — *грабина*, *ива* — *ивина*, *берёза* — *берёзина* тощо)⁷⁹, плодів, ягід на деревах, кущах і трав'янистих рослинах (рос. *ягода* — *ягодина*, *земляника* — *земляничина*, *клюква* — *клюквина*, *чернослив* — *черносливина*, *миндаль* — *миндалина*, *хмель* — *хмелина* тощо)⁸⁰, іменники, що означають один плід, одне зерно або одну стеблину культурної або дикорослої трав'яної рослини (рос. *боб* — *бобина*, *горох* — *горошина*, *мак* — *маковина*, *хрен* — *хренина*, *помидор* — *помидорина*, *трава* — *травина*, *тростник* — *тростина*, *камьш* — *камьшина*)⁸¹, іменники, що називають окремі частини будівлі або матеріал для будівництва (рос. *потолок* — *потолочина*, *мост* — *мостовина (отдельная доска, бревно моста)* *паркет* — *паркетина (отдельная дощечка паркета и отдельный квадратный щит, на который наклеен паркет)*)⁸² та іменники, що мають різну семантику (рос. *крупа* — *крупина*, *дробь* — *дробина*, *порох* — *порошина*, *ворс* — *ворсина*, *шерсть* — *шерстина*, *одежда* — *одёжина*)⁸³.

Сингулятивів, що належать до другої підгрупи, за словами В. Мусатова, значно менше – менш ніж 20% у літературній російській мові та 7% у російських говорах. До цієї групи автор зараховує такі слова як рос. *дёрн* — *дернина* и *дерновина*, *лёд* — *льдина*, *шлак* — *шлакована*, *провода* — *проводочина*, *железо* — *железина*, *золото* — *золотина*, *серебро* — *серебринина*, *пакля* — *паклина*, *ткань* — *тканина*, *дерюга* — *дерюжина*, *рогожа* — *рогожина*, *уток* — *уточина*, *шёлк* — *шелчина* и *шелковина*. Мовознавець також звертає увагу на те, що інколи твірне слово може поєднувати у собі речовинне та сингулятивне значення, наприклад, рос. *холст* — 1) *род ткани*; 2) *кусок, штука такой ткани определённого размера*⁸⁴.

В. Мусатов розділяє сингулятиви із суфіксом *-ин(а)* на дві великі групи. Перша з них це сингулятиви-деривати від іменників зі значенням збірності, які позначають один

⁷⁹ МУСАТОВ, В. *Сингулятивы в современном русском языке*. 3. Москва: ФЛИНТА, 2016, s. 30. ISBN 978-5-9765-1915-2

⁸⁰ Там само, с. 33.

⁸¹ Там само, с. 36.

⁸² Там само, с. 40.

⁸³ Там само, с. 41.

⁸⁴ Там само, с. 46.

предмет однорідної маси (рос. *виноград* – *виноградина*, *горох* – *горошина*, *град* – *градина*, *солома* – *соломина*). Друга група – сингулятиви-деривати від іменників зі значенням матеріалу, які позначають один шматок цього матеріалу (рос. *железо* – *железина*, *лед* – *льдина*, *рогожа* – *рогожина*)⁸⁵.

Науковець також звертає увагу на те, що твірні сингулятивів детально не вивчалися. Однак на це питання звернув увагу Р. Манучарян у статті “Сингулятивы в русском языке”. В ній він стверджує, що утворення сингулятивів пов’язане із двома групами іменників: *singularia tantum* та *pluralia tantum*. Проте В. Мусатов зауважує, що сингулятиви можна утворити і від іменників, які вживаються як в однині, так і в множині (рос. *ива* — *ивина*, *берёза* — *берёзи-на*, *граб* — *грабина*, *груша* — *грушина*, *грушевина*). Мовознавець також зазначає, що сингулятиви, утворені від іменників *pluralia tantum*, які позначають парні предмети (рос. *лыжи* — *лыжина*, *ноздри* — *ноздрина*, *штаны* — *штанина*) утворюватимуть особливий тип, оскільки у цьому випадку вони позначають не одиничний предмет, а одну із двох однакових частин парного предмета⁸⁶.

В. Мусатов пропонує таку класифікацію сингулятивів, які утворені від іменників *pluralia tantum*: 1) сингулятиви, що означають одну із двох частин предмета; 2) сингулятиви, що означають одиничний предмет, виділений із сукупності однорідних. За його словами, такі сингулятиви утворюються від іменників *pluralia tantum*, що позначають парні предмети. До таких належать слова, що позначають частини одягу, наприклад, рос. *штаны* — *штанина*, *портки* — *портчина*⁸⁷. Сюди ж зараховують назви видів взуття. Такі сингулятиви мають значення конкретного предмета як частини цілого: *штиблеты* — *штиблетина*, *галоши* — *галошина*, *калоши* — *калошина*, *туфли* — *туфлина*, *лапти* — *лаптина*⁸⁸. Ще один тип сингулятивів утворюють іменники *pluralia tantum*, які означають предмети, які складаються із двох окремих частин: *лыжи* — *лыжина*, *рельсы* — *рельсина*⁸⁹.

Інший підтип сингулятивів, утворених від *pluralia tantum* – ті, що означають одиничний предмет, виділений із сукупності однорідних. Сюди автор вміщує іменники зі значенням продуктів харчування (рос. *макароны* — *макаронина*, *дрожжи* —

⁸⁵ Там само, с. 20.

⁸⁶ Там само, с. 20.

⁸⁷ Там само с. 23.

⁸⁸ Там само, с. 25.

⁸⁹ Там само, с. 25.

дрожжина)⁹⁰, іменники, що називають окремі частини будівлі (рос. *блясина*), а також слова *бусина* та *конопина*. В. Мусатов звертає увагу також на те, що не всі сингулятиви зафіксовані у словниках і багато з них існують лише у говорах. У таких сингулятивів може бути наявна така особливість як подвоєння сингулятивного суфікса *-ина* (рос. *волос – волосина і волосинина, дрова – дровина і дровинина*)⁹¹.

2.4.2 Класифікація М. Іванович

М. Іванович, яка досліджує сингулятиви у сучасній українській мові, розглядає їх на словотвірному, лексичному, лексико-синтаксичному та граматичному (морфологічному) рівнях. За її словами, сингулятиви найчастіше утворюються від “collectiva tantum, у яких сингулятиви єдина можливість виразити одиничний, окремий предмет, що належить як до гомогенної, так і гетерогенної сукупності”⁹². У своїй статті “Сингулятиви у сучасній українській мові” (2020) вона звертає увагу на те, що більшість проаналізованих нею сингулятивів мають паралельні форми із суфіксами *-ин(а)* та *-инк(а)* (*виноградина – виноградинка, картоплина – картоплинка*) і поділяє всі сингулятиви на власне сингулятиви, сингулятиви-фрагментизатори, парні сингулятиви та сингулятиви-підсилювачі⁹³.

Власне сингулятивами дослідниця вважає такі, які позначають один з елементів, з яких складається збірна сукупність або маса. За її словами, такий елемент найчастіше є найменшою видимою частиною, яка природно відокремлюється. Крім того, він приблизно однаковий за формою, розмірами та іншими характеристиками з будь-якою іншою частиною сукупності або маси, наприклад, *волосина, горошина, пилина, піщина*. До цієї ж групи М. Іванович відносить назви овочів та фруктів, які позначають найважливіші їстівні частини цих рослин (*морквина, хрінина, перчина, виноградина*), найменші частини зернових культур (*житина, вівсина, просина*) або інші їхні елементи, які можливо візуально виокремити, зокрема стебла (*хмелина, лозина*) та сингулятиви, що утворені від назв дерев і означають одне дерево певної рослини (*вишинина, кедрина, липина*). Також до цієї групи науковиця вміщує такі слова як *паркетина, мостина, кроквина* та *стелина*, які позначають однорідні елементи, з якого складений складний

⁹⁰ Там само, с. 28.

⁹¹ Там само, с. 29.

⁹² ІВАНОВИЧ, Мілена. Сингулятиви у сучасній українській мові. *Лінгвістичні студії Linguistic Studies*. 2020, 40(1), 38. ISSN 1815-3070. Dostupné z: doi:10.31558/1815-3070.2020.40.1.3

⁹³ Там само, с. 39.

предмет⁹⁴.

Наступними у цій класифікації є сингулятиви-фрагментизатори. Дослідниця дає їм таке визначення: “сингулятиви-фрагментизатори позначають будь-яку частину збірної сукупності, маси речовини або складного предмета, яка виокремлюється в кожній конкретній ситуації та яка за своїм складом або вмістом однакова іншим частинам цієї сукупності, маси або предмета, але більше чи менше відрізняється від них за своєю формою, розмірами та іншими характеристиками: вуглина, дротина, жерстина, льодина, крижина...”⁹⁵. На нашу думку, потреба у виокремленні цієї групи сингулятивів зайва, адже істотної різниці між нею та власне сингулятивами немає. Предмети, що їх позначають власне сингулятиви, матимуть однаковий склад і вміст не залежно від їхньої форми чи розміру. За іншими характеристиками, на наш погляд, ці групи не відрізняються.

Авторка статті вказує також на те, що у випадках, коли збірний іменник позначає певну неоднорідну сукупність, то “предмет, який виокремлюється сингулятивом, близький до інших предметів, що належать до такої сукупності, лише за однією властивістю, найчастіше за функцією: *одежина, посудина, смітина, худобина*”⁹⁶.

До парних сингулятивів дослідниця залучає ті, які позначають одну із двох однакових і симетричних частин, з яких складається предмет (*штани – штанина, двері – дверина*), або ж один із предметів, які постають парами, наприклад, *брови – бровина, ніздрі – ніздрина*, які функціонують разом із формами однини *брова та ніздря*⁹⁷.

До четвертої групи сингулятивів М. Іванович залучає ті, що утворені від іменників, “які вже позначають окрему частину якоїсь речовини або сукупності, як-от: *крапля – краплина, сльоза – сльозина, іскра – іскрина, стебло – стеблина, стовбур – стовбурина, хмара – хмарина*”. У таких іменниках підсилюється значення сингулятивності, тому авторка називає їх сингулятивами-підсилювачами. Водночас дослідниця звертає увагу на те, що суфікс *-ин(а)* в такому випадку має не мутаційну, а модифікаційну функцію, тому ці слова можна відносити до сингулятивів лише умовно⁹⁸.

⁹⁴ Там само, с. 39.

⁹⁵ Там само, с. 39.

⁹⁶ Там само, с. 37.

⁹⁷ Там само, с. 39.

⁹⁸ Там само, с. 40.

Говорячи про лексичний рівень, М. Іванович вказує на те, що речовинні іменники часто бувають багатозначними. Одна і та ж лексема може позначати як матерію, так і окрему її частину, наприклад, *камінь* – “тверда гірська порода у вигляді суцільної маси або окремих шматків, що не кується й не розчиняється у воді” / “окремий шматок, брила такої гірської породи”⁹⁹, тому для виокремлення сингулятивності часто потрібен контекст. М. Іванович вказує на периферійність лексичних засобів у вираженні сингулятивності. Основними причинами, на думку авторки, є “конкуренція значень в рамках однієї лексеми, велика роль контексту, рідке вживання у формах множини і взагалі в одиничному значенні, обмежені можливості сполучуваності з числівниками”¹⁰⁰, однак мова розвиває інші механізми, які знімають ці обмеження, зокрема, словотвірні та аналітичні сингулятиви, а також граматичне розмежування (Р.в. *каменя – каменю*)¹⁰¹ [каменя – одного шматка, каменю – матеріалу. Примітка – Л.С.].

На лексико-синтаксичному рівні сингулятивність виражається за допомогою аналітичних сингулятивів – лексем, які називають певну частину маси речовини або елемент сукупності, при чому така частина або елемент більш або менш однакові за складом (вмістом), формою, розмірами тощо з іншими частинами¹⁰². За словами М. Іванович, на відміну від словотвірних сингулятивів, які зазвичай називають найменшу одиницю, яку можна виокремити (*виноградина, кровинка*), аналітичні можуть називати і найменшу (*ягода винограду, крапля крові*), і більшу природно відокремлювану частину (*гроно винограду, цівка крові*). Для аналітичних сингулятивів типове функціонування в межах конструкцій з іменником у родовому відмінку¹⁰³. На прикладі матеріалу, поданого в статті, видно, що в українській мові існує велика кількість слів, за допомогою яких можливо утворити аналітичний сингулятив від збірного чи речовинного іменника: *аркуш (паперу, картону, фанери), брила (каменю, каміння, землі, глини...), горіх, горішок (мигдалю, арахісу), зерно, зернятко, зернина (кукурудзи, ячменю...), пелюстка (чаю), стебло, стеблина (петрушки, кропу...)* тощо¹⁰⁴.

Основним засобом вираження сингулятивності на граматичному рівні в українській мові є закінчення -а (-я). Натомість закінчення -у (-ю) характерне для позначення збірності: “*дав буряка йому з руки*” (Вінграновський) і “*Куля брала участь*

⁹⁹ Там само, с. 40.

¹⁰⁰ Там само, с. 41.

¹⁰¹ Там само, с. 41.

¹⁰² Там само, с. 42.

¹⁰³ Там само, с. 42.

¹⁰⁴ Там само, с. 43.

у районній нараді по забезпеченню вивезення буряку” (Щербак); “Дякувати Богові, і трупа ніде не було” (Шкляр) та “І куди не поїхати, куди не піти — всюди несло духом непохованого людського трупу” (Довженко). У словнику Н. Лозової “Іменник” налічується 62 таких іменники з паралельними закінченнями - а (-я) / -у (-ю), і їх можна розділити на дві групи. Одна з них містить назви мінералів та коштовного каміння (*авантюрин, агат, аквамарин, алмаз, олександрит, опал, смарагд*). У другу групу входять назви дерев: *бук, в'яз, горіх, граб, явір, ясен* тощо, де закінчення -а(-я) вживається у значенні “одне дерево”, а -у(-ю) – у значенні “деревина”¹⁰⁵.

2.4.3 Класифікація І. Атанасової

Загальну характеристику сингулятивів дає І. Атанасова у своїй статті “Специфика сингулятивов” (2012). Щодо функції сингулятивів авторка пише, що “сингулятиви виникли для вимірювання кількості речовини: для таких, що складаються з однорідних екземплярів, крупинок, частинок (предметів), які можна побачити неозброєним оком – прості, а для неподільної речовини – описові”¹⁰⁶. Вона зазначає, що сингулятиви можуть утворюватися від збірних або речовинних іменників та поділяє їх на прості (однослівні) та описові (складні). Дослідниця стверджує, що “прості сингулятиви можуть утворюватися лише від іменників з відтінком збірності, які означають речовину, яка складається із окремих крупних, дрібних або найменших однорідних предметів або крупинок, кристаликів, частинок, які мають конкретну форму, легко виділяються із загальної маси”¹⁰⁷. Такі сингулятиви можуть позначати як окрему частину, виділену з маси однорідних, так і збірність: рос. *картофель, морковь, репа, брюква, горох*¹⁰⁸. Для однослівних сингулятивів також можливе вживання як в однині, так і в множині: рос. *картофелина – картофелины, виноградина – виноградины, макаронина – макаронины*¹⁰⁹.

Досліджуючи прості сингулятиви, І. Атанасова також звертає увагу на суфікси -*ин(a)* та -*инк(a)* та відтінки, яких вони надають словам. Науковиця стверджує, що сингулятиви із суфіксом -*инк(a)* зазвичай слугують для позначення найменших частин із маси однорідних, а із суфіксом -*ин(a)* – для більших.

¹⁰⁵ Там само, с. 44.

¹⁰⁶ АТАНАСОВА, И. Специфика сингулятивов. *Folia Linguistica Rossica*. 2012, (8), 10.

¹⁰⁷ Там само, с. 10.

¹⁰⁸ Там само, с. 11.

¹⁰⁹ Там само, с. 11.

В семантичному аспекті І. Атанасова виділяє такі групи сингулятивів: назви рослин та їх частин (рос. *былинка, валежина, ворсинка, гороховина, дернина*); назви овочів та фруктів (рос. *брюквина, виноградина, виноградинка, горошина, земляничка, земляничина*); назви матеріалів (рос. *бисерина, бисеринка, бумажка, бусина, бусинка*); назви атмосферних опадів та явищ (рос. *дождина, дождинка, градина, градинка, льдина*), назви продуктів (рос. *кофеинка, макаронина, мармеладина, мармеладка, рисинка*) та назви тварин, їх частин та продуктів (рос. *волосинка, жиринка, икринка, кровинка, паутинка*)¹¹⁰.

Що ж до описових сингулятивів, то вони, на думку дослідниці, утворюються за допомогою “поєднання слів, які означають означену та неозначену кількість, міру (у вазі, об’ємі, довжині) і речовинних іменників *singularia tantum* або *pluralia tantum* в родовому відмінку”¹¹¹. У своїй статті І. Атанасова пише, що рідини, аморфні та порошкоподібні речовини, м’які, тверді, сипучі матеріали не мають форми і їх неможливо виділяти шматочками, відрізками, дрібними частинками чи крупинками, які можна побачити неозброєним оком, і тому сингулятиви від таких слів утворюються за допомогою слів, що означають означену чи неозначену кількість речовини, наприклад, рос. *килограмм вермишели, ложка какао, щепотка перцу, пакет чаю*. Ми не зовсім погоджуємося з авторкою щодо неможливості утворити прості сингулятиви від деяких наведених нею слів. Наприклад, від слова *вермишель* можна утворити сингулятив *вермишелина*. Це слово можна знайти в “Історичному словнику галліцизмів російської мови” з маркуванням “розмовне”, із таким значенням: “*Вермишелина* ы, ж. *vermicelle* т. разг. тонкая короткая палочка вермишели”¹¹². Що ж до української мови, то попри те, що у словниках це слово не знаходимо, його можна зауважити у засобах масової інформації: “Нагадаємо, що героїв зблизила – фізично й емоційно – одна довга *вермішелина*, яку вони випадково почали їсти із двох кінців”¹¹³.

І. Атанасова виділяє кілька семантичних груп описових сингулятивів: харчові продукти, страви, напої (*килограмм колбасы, ветчины, брынзы, сухофруктов, мясопродуктов; кусок сыру, торта*); овочі, фрукти, рослини (*пучок моркови, редиски, петрушки, укропа, земляники; ящик айвы, мушмулы; килограмм алычи, малины*); хімічні

¹¹⁰ Там само, с. 14.

¹¹¹ Там само, с. 15.

¹¹² *Словари и Энциклопедии: Исторический словарь галлицизмов русского языка* [online]. [cit. 2021-04-04]. Dostupné z: <http://www.endic.ru/gallicism/Vermishelina-38647.html>

¹¹³ *BBC News | Україна: Найкращі кіноепізоди з їжею, які можна відтворити вдома* [online]. [cit. 2021-04-04]. Dostupné z: <https://www.bbc.com/ukrainian/features-50688537>

продукти, метали, ліки (*литр спирта; брусок мила; флакончик духов; таблетка аспірину, анальгину*); будівельні, текстильні тощо матеріали (*тонна глини; грузовик песка; пачка пластилина; кусок воска; ящик шамота*); відходи, залишки якої-небудь речовини (*кастрюля выварков; ведро выжимков, высевков, помоев; ящик опилок*)¹¹⁴.

І. Атанасова також зазначає, що можливо також утворити описові та прості сингулятиви із тотожним значенням, як-от рос. *земляничина* – *ягода земляники, клубничина* – *ягода клубники, кровинка* – *капля крови* тощо.

2.4.4 Класифікація Л. Бойко

Л. Бойко розглядає сингулятиви в українській мові за їхніми лексико-словотвірними типами. За її словами, лексико-словотвірний тип з формантом *-ин(а)* – найбільш продуктивний¹¹⁵ і є презентованим похідними утвореннями на позначення назв тварин (*звірина, пташина, рибина, скотина, худобина тощо*), дерев, твірними основами для яких виступають іменники, які називають породу дерева (*березина, берестина, смеречина, соснина, тополина тощо*), окремих зернин та ягід (*виноградина, горошина, житина, зернина, квасолина тощо*), овочів (*картоплина, капуста, цибулина, часничина тощо*) та стебел і гілок рослин, де мотивувальними виступають назви цих рослин (*бадилина, будячина, зілина, колосина, тернина тощо*). Окрім того, науковиця виділяє сингулятивні утворення на позначення одиничних предметів із маси однорідних (*волосина, грошина, дробина, порошина, хмарина тощо*), предметів, що називають частину від цілого, шматок однорідної речовини (*вуглина, жарина, жерстина, крижина, полотнина тощо*), а також групу предметів, що складаються з однорідних одиниць (*балайсина, паркетина, стелина, штанина*).

Такий поділ сингулятивів досить подібний до того, який є у В. Мусатова, однак на відміну від Л. Бойко, у нього іменники, що позначають один предмет із маси однорідних – це велика група, яка вміщає у собі підгрупи сингулятивів, які служать для позначення назв дерев, стебел, зерен, ягід тощо.

Здійснений огляд наукових праць дає нам змогу дійти висновку, що при вивченні сингулятивів мовознавці класифікують їх за походженням від різних груп іменників,

¹¹⁴ АТАНАСОВА, Іванка. Специфика сингулятивов. *Folia Linguistica Rossica*. 2012, (8), 15

¹¹⁵ БОЙКО, Л. Лексико-словотвірні типи сингулятивів (на матеріалі одинадцятитомного «Словника української мови»). *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету*. 2018, 33(1), 17. ISSN 2409-1154. Dostupné také z: http://vestnik-philology.mgu.od.ua/archive/v33/part_1/6.pdf

зокрема, *singularia* або *pluralia tantum* (В. Мусатов), за значеннями, яких їм надає суфікс *-ин(a)* або *-инк(a)* (В. Мусатов, І. Атанасова) та у контексті різних граматичних рівнів (М. Іванович). У межах цих класифікацій науковці інколи виділяють певні підгрупи сингулятивів (ті, що позначають один предмет, виділений із сукупності однорідних, та сингулятиви, що позначають одну невизначену частину, один шматок речовини, матеріалу у В. Мусатова), а також окремі групи сингулятивів, зокрема, власне сингулятиви, сингулятиви-фрагментизатори, парні сингулятиви та сингулятиви підсилювачі у М. Іванович. Групи, на які окремі мовознавці поділяють сингулятиви, зокрема В. Мусатов та Л. Бойко, досить подібні між собою, однак все ж містять деякі відмінності, що свідчить про різний підхід і сприйняття науковцями цієї категорії.

2.5 Стилiстична характеристика сингулятивiв

Стилiстичну характеристику сингулятивiв в українській мовi наразi здiйснено не було. Однак цей аспект у дослiдженнi таких суфiксальних утворень детально висвiтлив В. Мусатов на прикладi російської мови. У своїй монографiї вiн звертає увагу на те, що функцiонування сингулятивiв з погляду стилiстики в російській мовi вивчено недостатньо. Автор вказує на те, що майже 70% російських сингулятивiв мають стилiстичнi маркування. Серед них переважають слова, якi тлумачнi словники трактують як розмовнi (рос. *золотина, сeребрина, холстина, шерстина*), застарiлi або рeгiональнi (рос. *былина, усина, ноздрина, картошина, одeжина, малинина, штиблетина*), а також професiйнi слова (рос. *шлаковина, дрожина, тканина, шпунтина, уточина*)¹¹⁶. Попри значну кiлькiсть маркованих сингулятивiв, у російській мовi серед них, за словами В. Мусатова, є i багато стилiстично нейтральних: рос. *хворостина, соломiна, миндалина, льдина, жемчужина, дернина, дерновина, градина, горошина, дробина, ворсина, виноградина тощо*.

Науковець також звертає увагу на те, що стилiстично нейтральними у російській мовi є такi слова, як *грабина, грушина*. Щодо подiбних слiв українській мовознавець К. Тищенко на основi аналізу українсько-росiйського словника Б. Гринченка зазначив, що при перекладi українських сингулятивiв на російську досить важко знайти вiдповiдник, який би можна було виразити одним словом¹¹⁷. Однак у цьому випадку мовиться про словник, виданий у 1909 році. На нашу думку, з того часу лексика i її

¹¹⁶ МУСАТОВ, В. *Сингулятивы в современном русском языке*. 3. Москва: ФЛИНТА, 2016, s. 60-61. ISBN 978-5-9765-1915-2.

¹¹⁷ ТИЩЕНКО, Костянтин. Всеслов'янськiсть мови українцiв. *Український тиждень*. 2012, 39(256), 55. ISSN 1996-1561.

стилістичні маркування могли істотно змінитися і на сучасному етапі такі слова, як рос. *грабина*, *грушина* можуть бути абсолютними відповідниками таких самих слів в українській мові.

В. Мусатов подає також цікаве зауваження щодо того, що стилістичні маркування одних і тих самих сингулятивів можуть відрізнятися залежно від словника. У своїй праці мовознавець наводить слова В. Максимова про те, що сингулятиви здатні підвищуватися у своєму стилістичному ранзі¹¹⁸. В. Мусатов ілюструє цей перехід на прикладі кількох тлумачних словників російської мови, виданих у різні роки. За його спостереженнями, чим раніше виданий словник, тим більше у ньому слів з обмеженою сферою вживання. Більшість слів, які у давніших словниках мали стилістичні маркування, у сучасних тлумачних словниках подаються як стилістично нейтральні.

В. Мусатов вказує також на тенденцію проникнення стилістично маркованих слів до літературної мови. За його словами, це відбувається завдяки розширенню кола носіїв літературної мови представниками селянства. “Просторіччя та діалекти, якщо і не проникають безпосередньо в літературний обіг, то скупчуються на периферії літературної мови, щоб з часом ввійти в неї, головню в шар розмовної зниженої лексики”¹¹⁹ [Переклад – Л.С.]. За словами В. Мусатова, з кожним роком стилістично маркованих сингулятивів у тлумачних словниках російської мови стає все менше. Так, за його даними, сингулятивів із суфіксом *-ин(а)* у словнику С. Ожегова — 40, в Малому академічному словнику — 58, у Великому академічному словнику — 95¹²⁰.

Отже, в українському мовознавстві питання стилістики сингулятивів не було детально досліджене. Однак більше даних щодо цього є у російських мовознавців. Згідно з ними, більшість сингулятивів мають стилістичні маркування, які, однак, з часом можуть зникати і сингулятиви можуть переходити у пласт нейтральної лексики. За словами В. Мусатова, стилістичні маркування можуть також змінюватися залежно від словника.

Таким чином, суфікс *-ин(а)* має давнє походження. В українській мові він переважно надає словам сингулятивного значення, однак є також випадки, коли цей

¹¹⁸ МУСАТОВ, В. *Сингулятивы в современном русском языке*. 3. Москва: ФЛИНТА, 2016, с. 62. ISBN 978-5-9765-1915-2.

¹¹⁹ “Просторечные и диалектные слова если не проникают непосредственно в литературный оборот, то как бы накапливаются на периферии литературного языка, чтобы с течением времени войти в него, главным образом в слой разговорной, сниженной лексики”, там само, с. 62.

¹²⁰ Там само, с. 62.

суфікс має значення збірності. Утворення із суфіксом *-ин(a)* відомі також у західно- і південнослов'янських мовах, однак у них за допомогою цього форманта утворюються інші слова, не пов'язані із сингулятивами. Сингулятиви із цим суфіксом у двох згаданих групах мов нечисленні. Мовознавці, що досліджують сингулятиви, поділяють їх на семантичні групи, які переважно однакові: назви рослин, овочів, фруктів, частин будівель, будівельних матеріалів, частин одягу. Окрім того, кожен дослідник, який вивчає тему одиничних іменників, подає свою класифікацію сингулятивів (див. Додаток 1 на с. 65 нашої роботи). Одна з них – класифікація В. Мусатова – застосована до зібраного нами матеріалу у наступному розділі цієї роботи. З її допомогою ми прослідковуємо, від яких похідних утворені сингулятиви із суфіксом *-ин(a)* в українській мові, а також з'ясуємо, до яких семантичних класів належать відібрані нами слова. Проаналізовані в цьому розділі теоретичні праці щодо значень, яких може надавати суфікс *-ин(a)* різним словам, допомагають у наступному, практичному, розділі уточнити суперечливі випадки серед масиву зібраних слів. Інформація щодо стилістичного функціонування сингулятивів також слугує теоретичною основою для практичного дослідження їхніх стилістичних маркувань у тлумачних словниках української мови, які ми обрали для нашої роботи.

3. ДОСЛІДЖЕННЯ УКРАЇНСЬКИХ СИНГУЛЯТИВІВ У СЕМАНТИКО-СЛОВОТВІРНОМУ ТА СТИЛІСТИЧНОМУ АСПЕКТІ

3.1 Загальна характеристика джерельної бази зібраного матеріалу

За даними українських науковців¹²¹, зокрема К. Городенської та Л. Бойко, сингулятивні утворення із суфіксом *-ин(a)* найбільш поширені у східнослов'янських мовах, а на думку С. Бевзенка, в українській мові цих утворень найбільше. Саме ці сингулятиви і стали об'єктом нашого дослідження.

Для роботи ми обрали три найвизначніші тлумачні словники української мови, а саме “Словарь української мови” Б. Грінченка (1907 – 1909)¹²², одинадцятитомний “Словник української мови” (1970 – 1980)¹²³ та академічний “Великий тлумачний словник сучасної української мови” (2009)¹²⁴. Ці словники стали основною джерельною базою, з якої ми послідовно вибрали сингулятиви із суфіксом *-ин(a)*. Як допоміжні джерела принагідно використовуємо також двадцятитомний “Словник української мови”¹²⁵, “Етимологічний словник української мови”¹²⁶ та Корпус текстів української мови¹²⁷, з яких добираємо певний ілюстративний матеріал для вибраних сингулятивних утворень. Така принагідність зумовлена тим, що двадцятитомний словник і Корпус текстів української мови ще не укладені повністю, тому суцільна вибірка з них не була б об'єктивною.

“Словарь української мови” Б. Грінченка (далі – словник Грінченка) – перекладний українсько-російський словник з елементами тлумачного. Свого часу він став словником живої української мови. Разом із загальноживаними словами тут представлені і діалектизми. Реєстрові слова пояснені російськими відповідниками, а при

¹²¹ Див. праці К. Городенської, Л. Бойко, С. Бевзенка, вказані у попередньому розділі цієї роботи.

¹²² *Словарь української мови / Упор. з дод. влас. матеріалу Б. Грінченко : в 4-х т. — К. : Вид-во Академії наук Української РСР, 1958, [online]. [cit. 2021-7-9]. Dostupné z: <http://hrinchenko.com/>*

¹²³ *Словник української мови: в 11 томах, Київ: Наукова думка, 1970-1980, [online]. [cit. 2021-7-9]. Dostupné z: <http://sum.in.ua/>*

¹²⁴ *МОВЧАН, П. М., В. В. НІМЧУК а В.Й. КЛІЧАК. Великий тлумачний словник сучасної української мови. Київ: Дніпро, 2009, 1332 s. ISBN 966-578-189-8*

¹²⁵ *СЛОВНИК УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ ONLINE: ТОМИ 1-11 (А-ОЯСНЮВАТИ) [online]. [cit. 2021-7-9]. Dostupné z: <https://sum20ua.com/Entry/index?wordid=1&page=0>*

¹²⁶ *МЕЛЬНИЧУК, О.С. Етимологічний словник української мови: в семи томах [online]. Київ: Наукова думка, 1982 [cit. 2021-7-9]. Dostupné z: http://history.org.ua/LiberUA/EtSIUkrM_1982/EtSIUkrM_1982.pdf*

¹²⁷ *Mova.info: лінгвістичний портал [online]. [cit. 2021-7-9]. Dostupné z: <http://www.mova.info/corpus.aspx>*

ботанічних та зоологічних назвах вказані також їхні латинські відповідники¹²⁸.

Одинадцятитомний “Словник української мови” (далі – СУМ-11) вважають першим в історії української мови тлумачним словником. Ставлення науковців до цього словника неоднозначне. Є низка мовознавців, які відзначають його високу якість, зокрема В. Німчук вважає СУМ-11 вершиною української лексикографії¹²⁹. Водночас є і науковці, які вбачають у цьому словнику певні вади. Наприклад, О. Пономарів звертає увагу на те, що цей словник був виданий у час, коли запроваджувалася теорія “зближення націй та мов”, згідно з якою всі нації та мови мали з часом злитися в одну. З цієї причини зі словників вилучали багато питомо українських слів, що не були схожими на російські. З метою не допустити повного зникнення цих слів, укладачі подавали їх із маркуванням “застаріле”, “рідковживане”, “діалектне” тощо. Попри це О. Пономарів зазначає, що словник був укладений фахівцями¹³⁰. Критичної думки щодо СУМ-11 дотримується і С. Караванський, який вважає, що у цьому словнику багато слів, які є скалькованими з російських, а питомо українські слова позначаються як розмовні та застарілі¹³¹. Услід за О. Пономаревим, можемо зауважити, що саме такі позначення і допомогли укладачам зберегти цілий пласт питомої української лексики, яку носії української мови сьогодні завзято повертають у свій активний мовний/мовленнєвий фонд.

Третій словник, який ми використовуємо у цій роботі – “Великий тлумачний словник сучасної української мови” 2009 року видання (далі – ВТССУМ). Ми використовуємо саме це видання словника, а не його попередні версії, видані за редакцією В. Бусела, адже вважаємо словник 2009 року більш об’єктивним. На презентації першого видання ВТССУМ у 2001 році В. Німчук заявив, що більшість словникових статей цього словника було повністю скопійовано із СУМ-11, у т. ч. й стилістичні ремарки, а єдина відмінність полягає у відсутності ілюстративного

¹²⁸ ДЗЕНДЗЕЛІВСЬКИЙ, Й. О. "СЛОВАРЬ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ." *Ізборник* [online]. [cit. 2021-7-9]. Dostupné z: <http://litopys.org.ua/ukrmova/um170.htm>

¹²⁹ НІМЧУК, В. ПРО СУЧАСНУ УКРАЇНСЬКУ ТЛУМАЧНУ ЛЕКСИКОГРАФІЮ. *Українська мова* [online]. 2012, (3), 3-30 [cit. 2021-7-9]. ISSN 1682-3540. Dostupné z: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Ukrm_2012_3_3

¹³⁰ КОРКОДИМ, Олена. Олександр Пономарів: «На нашому ТБ час вводити мовний режим». *Telekritika.ua* [online]. 7.11.2011 [cit. 2021-7-9]. Dostupné z: <https://web.archive.org/web/20170709192345/http://ru.telekritika.ua/lyudi/print/66981>

¹³¹ КАРАВАНСЬКИЙ, С. *Пошук українського слова або боротьба за національне "Я"*. Київ: Видавничий дім "Академія", 2001, s. 205-206. ISBN 966-580-070-1.

матеріалу до них¹³². Натомість у виданні 2009 року змінено стилістичне маркування слів відповідно до актуального стану української мови, що важливо для нашого дослідження.

Для аналізу зі словника Грінченка ми відібрали 88 сингулятивів із суфіксом *-ин(а)*. Їхня кількість у СУМ-11 та ВТССУМ відрізняється – 73 та 68 відповідно. У нашому дослідженні ми намагаємося з'ясувати причину зменшення кількості цих суфіксальних утворень.

3.2 Словотвірний аналіз зібраного матеріалу

Оскільки сингулятиви – це переважно похідні іменники від збірних, то варто детальніше розглянути їх на словотвірному рівні й проаналізувати їхні твірні основи.

Твірна основа – частина слова (слово чи частина слів словосполучення), від якої твориться похідне слово. Наприклад, у дієслові *заземлити* твірною є основа іменникового слова *земля* (*земл-*), що модифікована за допомогою словотворчих афіксів, зокрема суфікса *-и-*, який разом із суфіксом *-ти* оформляє похідне слово як дієслівне, і префікса *за-*, який виражає словотвірне значення. Для слова ж *заземлення* твірною буде дієслівна основа *заземл-*, а словотвірне значення виражатиме іменниковий суфікс *-енн-*¹³³. Твірна основа виконує для похідного слова роль мотиватора. Мотиваційні відношення визначаються тими прирощеннями та модифікаціями, яких зазнає основа. Як приклад М. Плющ наводить слова *річний*, *річниця* та *роковини*. У всіх цих словах один корінь – *рік*, однак твірною основою він є лише у слові *річний*. Для слова *річниця* мотиваційним є слово *річний*, а для *роковини* – *роковий*¹³⁴. Твірна основа набуває пріоритетного значення при вивченні словотвору в основоцентричному аспекті. Про це, зокрема, пише О. Скварок¹³⁵. Основними чинниками при такому підході до вивчення словотвору є семантика твірного слова та його сполучуваність, якими визначаються семантико-словотвірні трансформації твірного слова¹³⁶.

¹³² НІМЧУК, В. ПРО СУЧАСНУ УКРАЇНСЬКУ ТЛУМАЧНУ ЛЕКСИКОГРАФІЮ. *Українська мова* [online]. 2012, (3), 9 [cit. 2021-7-9]. ISSN 1682-3540. Dostupné z: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Ukrn_2012_3_3.

¹³³ ПЛЮЩ, М. *Граматика української мови: Ч. 1: Морфеміка. Словотвір. Морфологія*. Київ: Вища школа, 2005, s. 22. ISBN 966-642-263-8.

¹³⁴ Там само.

¹³⁵ СКВАРОК, О. Семантико-словотвірні трансформації твірного слова як центральне теоретичне питання дериваційної семантики в основоцентричному словотворі. *Opera Slavica*. 2020, XX(2), 13-24. Dostupné také z: https://digilib.phil.muni.cz/bitstream/handle/11222.digilib/116477/2_OperaSlavica_20-2010-2_3.pdf?sequence=1

¹³⁶ Там само, s. 13-14.

За словами М. Плющ, базою для творення слів усіх частин мови є власне наявні в українській мові слова. Однак вони мають різний потенціал для того, щоб бути основою для словотворення у різних частинах мови, зокрема, для іменників твірними основами можуть слугувати самі ж іменники (*вишня – вишняк*), дієслова (*нагородити – нагорода*), прикметники (*новий – новина*). М. Плющ також зазначає, що трансформування основ різних частин мови до слів інших частин мови здійснюється за допомогою суфіксів як словотворчих засобів, що мають неоднакову здатність включатися в міжкатегорійну словотвірну похідність¹³⁷. Окрім того, за словами В. Грещука, “частиномовна належність основи твірного слова є визначальною при вивченні їхньої ролі у словотвірних процесах, оскільки словотвірні значення десубстантивів не можуть вийти за межі семантичного континууму ‘субстанція, ознака, дія, що мають стосунок до предмета’, деад’єктивів – ‘субстанція, ознака, дія, що мають стосунок до ознаки’ ...”¹³⁸.

Аналізуючи зібраний для цієї роботи масив сингулятивів, ми знайшли підтвердження думки В. Грещука. Зі всього масиву зібраних нами сингулятивів, по-перше, всі є похідними, а по-друге, походять від іменників (*горох → горошина, зерно → зернина*) і не виходять за межі семантичного континууму ‘субстанція, ознака, дія, що мають стосунок до предмета’.

Спільне словотвірне значення дає нам підставу стверджувати, що сингулятиви з нашої вибірки належать до одного словотвірного типу. *Словотвірний тип* – модель похідних слів, що належить до однієї частини мови і характеризуються такими ознаками:

- 1) похідність від слів однієї частини мови;
- 2) спільний спосіб словотвору;
- 3) спільне словотвірне значення;
- 4) спільний словотвірний формант¹³⁹.

Таким чином, більшість вибраних нами сингулятивів походять від іменників і для всіх них характерний суфіксальний спосіб словотвору. Окрім того, всі ці слова мають

¹³⁷ ПЛЮЩ, М. *Граматика української мови. Ч. 1 : Морфеміка. Словотвір. Морфологія*. Київ: Вища школа, 2005, s. 23-24. ISBN 966-642-263-8

¹³⁸ ГРЕЩУК, В.В. *Український відприкметниковий словотвір*. Івано-Франківськ: Плай, 1995, s. 9. ISBN 5-7763-4292-9. Dostupné také z: <http://irbis-nbuv.gov.ua/ulib/item/UKR0009508>.

¹³⁹ ПЛЮЩ, М. *Граматика української мови. Ч. 1 : Морфеміка. Словотвір. Морфологія*. Київ: Вища школа, 2005, s. 27. ISBN 966-642-263-8

спільне словотворче значення “окремий предмет, виділений із маси однорідних”, а спільним словотворчим формантом є одиничний суфікс *-ин(а)*.

3.3 Класифікація дібраних сингулятивів (за В. Мусатовим)

Для того, щоб краще структурувати матеріал, який ми досліджуємо, варто поділити його на групи. Найкращий шлях, на наш погляд, – це класифікація всього зібраного матеріалу за принципом, запропонованим В. Мусатовим (див. про це детальніше п. 2.4.1 цієї роботи).

3.3.1 Поділ за типом мотиваційного слова і словотвірним значенням сингулятива

Як і в класифікації В. Мусатова, для початку всі сингулятиви ми ділимо залежно від того, походять вони від іменників *singularia tantum*, *pluralia tantum* чи іменників, що живаються і в однині, і в множині.

I. Група сингулятивів, утворених від *singularia tantum*. Більшість слів із вибраного нами матеріалу утворені саме від цих іменників. Цю групу можна поділити на такі підгрупи:

1) сингулятиви, що позначають один предмет, виділений із маси однорідних: *бадилля – бадиллина, бидло – бидлина, бісер – бісерина, волосся – волосина, горох – горошина, гонт, гонта – гонтина, жито – житина, капуста – капустина, картопля – картоплина, квасоля – квасоліна, колосся – колосина, крупа – крупина, морква – морквина, насіння – насінина, овес – вівсина, пил – пилина, пір'я – пір'їна, порох – порошина, просо – просина, пух – пушина, пшениця – пшеничина, сміття – смітина, солома – соломина, хліб – хлібина, хміль – хмелина, цегла – цеглина, шерсть – шерстіна;*

2) сингулятиви, що позначають один невеликий шматок матеріалу або речовини, у нашому випадку становлять лише кілька слів *глина – глинина, дерен – дернина, крига – крижина, шкура – шкурatina.*

II. Групу сингулятивів, утворених від іменників *pluralia tantum*, становить мала кількість слів, зокрема:

1) сингулятиви, що позначають предмет, виділений із сукупності однорідних: *гроші – грошина, перли – перлина;*

2) сингулятиви, які позначають одну з двох частин предмета: *штани – штанина.*

III. Також велику групу сингулятивів становлять ті, які можуть утворюватися від іменників, які вживаються як в однині, так і в множині, і всі вони позначають один предмет, виділений із маси однорідних, як-от: *береза – березина, біб – бобина, верба – вербина, гречка – гречина, зерно – зернина, конопля – конопина, кроква – кроквина, лоза – лозина, любисток – любистина, мак – мачина, намисто – намистина, осока – осокорина, очерет – очеретина, перець – перчина, прут – прутина, сльоза – сльозина, сосна – соснина, стебло – стеблина, стовбур – стовбурина, тополя – тополина, хмара – хмарина, цибуля – цибулина, ясен – ясенина.*

3.3.2 Поділ за семантичним значенням мотиваційного слова і сингулятива

Аналізуючи семантичні класи слів, від яких утворені сингулятиви в українській мові, ми виявили такі їхні значення:

- 1) назви дерев – *грабина, черешнина, черемшина, яблунина, яворина, ясенина;*
- 2) стебла рослин – *лободина, очеретина, прутина, соняшничина, травина, хмелина,* а також такі загальні назви як *бадилина, билина і стеблина;*
- 3) назви зерен та насінин – *бобина, горошина, гречина, квасолина, просина, мачина,* а також назви *насінина* та *зернина;*
- 4) назви матеріалів – *бісерина, валина, вуглина, глинина, жерстіна, намистина, перлина, тертичина, цеглина, шкурatina;*
- 5) назви частин будівель – *балясина, бантина, кроквина;*
- 6) назви, пов'язані з тваринами – *бидлина, комашина, рибина, товарина, тхорина, худобина;*
- 7) деякі інші назви – *волосина, грошина, пилина, пір'їна, прядівина, пушина, сльозина, смітина.*

Отже, сингулятиви з нашої вибірки належать до одного словотвірного типу, оскільки у них всіх простежується похідність від однієї частини мови (іменник), спільний спосіб словотвору (суфіксальний), спільне словотворче значення (окремий предмет, виділений із маси однорідних) та спільний словотворчий формант (суфікс *-ин(a)*). Окрім того, більшість вибраних нами сингулятивів походить від слів *singularia tantum*, а також від слів, які утворюють однину та множину. Найменшу групу становлять сингулятиви, що походять від групи *pluralia tantum*. Також всі сингулятиви можна

поділити на семантичні класи, найбільші з яких формують іменники, пов'язані із рослинами (назви дерев, стебел рослин, зерен та насінин), а також назвами матеріалів, будівель та тварин.

3.4 Семантичний та стилістичний аналіз сингулятивів

3.4.1 Семантичний аналіз сингулятивів

Під час дослідження вибраних сингулятивів ми помітили, що деякі з них можуть бути наявними лише в одному словнику і відсутніми в інших двох, які ми обрали для роботи. Це пов'язано із природними для мови процесами оновлення лексики та переходу у розряд пасивної тих слів, які використовувалися для позначення предметів, що вийшли з ужитку.

3.4.1.1 Фіксація досліджуваних сингулятивів у тлумачних словниках

Так, лише у словнику Грінченка є слова *бидлина*, *валина*, *гичина*, *гречина*, *кабатина*, *любистина*, *паперина*, *прядівина*, *трісчина*, *тхорина*, *чоботина*. Відсутність цих слів у інших словниках, на нашу думку, можна пояснити зміною активного шару лексики, тому замість деяких з наведених слів на сучасному етапі використовуються їхні синоніми: *гичина* – *гичка*, *кабатина* – *пальто*, *квітина* – *квітка*, *зрубина* – *цямрина*, *паперина* – *листок паперу*, *тхорина* – *тхір*, *чоботина* – *чобіт*¹⁴⁰. Також у цьому словнику є сингулятив *ивина*, утворений від назви дерева *ива* (сучасне *верба*). У словнику Грінченка є багато слів на цю літеру, її використання на початку слова було цілком природним явищем, однак у СУМ-11 слів на цю літеру взагалі нема. Літеру *и* перестали вживати на початку слів лише в часи Радянського Союзу. Припускаємо, що це може бути пов'язано із уже згаданою теорією злиття мов та народів, яка пропагувалася в період, коли видавався СУМ-11. Літеру *и* на початку слів, на нашу думку, могли усунути, бо вбачали в ній унікальну рису української мови, що не подобалося радянському керівництву. Зауважимо, що в “Українському правописі” 2019 року знову зафіксовано як нормативні кілька слів з початковою літерою *и*.

Цікавим є також явище, коли слово наявне лише у СУМ-11 (у нашій вибірці це, зокрема, слова *бісерина* та *морквина*) або ж, навпаки, коли певні слова є у словнику Грінченка та ВТССУМ, але відсутні у СУМ-11. Мовиться, наприклад, про сингулятиви

¹⁴⁰ У цих прикладах друге слово це синонім, який використовується на сучасному етапі.

гонтина та яблунина, хоча твірні для цих слів там є. Пояснити, якими принципами керувалися укладачі словників при такому доборі слів, нам видається вкрай складним.

Як було зазначено у першому розділі цієї роботи, суфікс *-ин(а)*, окрім значення одиничності може також мати значення збірності (див. про це с. 21 цієї роботи). Кілька таких слів є і в нашій вибірці, зокрема, *березина* – “2. збірн. Дрова або будівельний матеріал із цього дерева. 3. Березовий гай, ліс; березник, березняк”¹⁴¹. В одинадцятитомному словнику слово *дернина* має як збірне, так і сингулятивне значення: “Те саме, що *дерен*//Одна плитка, шматок *дерну*”¹⁴². Такі ж значення має це слово і у ВТССУМ: “1. *Дерен*. 2. Окремий шматок *дерну*”¹⁴³. Значення збірності має також іменник *хмизина* – у словнику Грінченка це “Одинъ пруть изъ хмизу, а иногда тоже, что и хмиз”¹⁴⁴, у СУМ-11 – “1. одна відділена від дерева гілка; 2. збірн. те саме, що хмиз”¹⁴⁵. Значення збірності простежується також у слові *худобина* у всіх трьох словниках. Збірне значення знаходимо також у слові *цеглина*, зокрема, у СУМ-11: “2. збірн., діал. Цегла (у 1 знач)”¹⁴⁶. У сингулятивів, що позначають назви окремих дерев – *яворина* та *ясенина* – окрім одиничного значення, також є і збірне: “2. збірн. Яворовий ліс, яворова памолодь” у СУМ-11¹⁴⁷ та “2. збірн. Яворовий ліс” у ВТССУМ¹⁴⁸, а також “2. збірн. Ясенові дерева”¹⁴⁹ у СУМ-11, та “2. збірн. Ясенові дерева// Їх деревина”¹⁵⁰ у ВТССУМ. Значення збірності має також слово *бобина* у ВТССУМ – “однорічна городня

¹⁴¹ Словник української мови: в 11 томах, Київ: Наукова думка, 1970 — Том 1, 1970. — Стор. 160. [online]. [cit. 2021-7-2]. Dostupné z: <http://sum.in.ua/s/berezyuna>.

¹⁴² Словник української мови: в 11 томах, Київ: Наукова думка, 1971 — Том 2, 1971. — Стор. 253. [online]. [cit. 2021-7-2]. Dostupné z: <http://sum.in.ua/s/dernyna>.

¹⁴³ МОВЧАН, П. М., В. В. НІМЧУК а В.Й. КЛІЧАК. Великий тлумачний словник сучасної української мови. Київ: Дніпро, 2009, s. 223 ISBN 966-578-189-8.

¹⁴⁴ Словарь української мови / Упор. з дод. влас. матеріалу Б. Грінченко : в 4-х т. — К. : Вид-во Академії наук Української РСР, 1958. Том 4, ст. 405 [online]. [cit. 2021-7-9]. Dostupné z: http://hrinchenko.com/slovar/znachenie-slova/63003-khmyzyna.html#show_point.

¹⁴⁵ Словник української мови: в 11 томах, Київ: Наукова думка, 1980 — Том 11, 1980. — Стор. 96 [online]. [cit. 2021-7-2]. Dostupné z: <http://sum.in.ua/s/khmyzyna>.

¹⁴⁶ Словник української мови: в 11 томах, Київ: Наукова думка, 1980 — Том 11, 1980. — с. 192 [online]. [cit. 2021-7-2]. Dostupné z: <http://sum.in.ua/s/ceghlyna>

¹⁴⁷ Словник української мови: в 11 томах, Київ: Наукова думка, 1980 — Том 11, 1980. — с. 622. [online]. [cit. 2021-7-2]. Dostupné z: <http://sum.in.ua/s/javoryna>

¹⁴⁸ МОВЧАН, П. М., В. В. НІМЧУК а В.Й. КЛІЧАК. Великий тлумачний словник сучасної української мови. Київ: Дніпро, 2009, s. 1324 ISBN 966-578-189-8

¹⁴⁹ Словник української мови: в 11 томах, Київ: Наукова думка, 1980 — Том 11, 1980. — Стор. 652. [online]. [cit. 2021-7-2]. Dostupné z: <http://sum.in.ua/s/jasenyuna>

¹⁵⁰ МОВЧАН, П. М., В. В. НІМЧУК а В.Й. КЛІЧАК. Великий тлумачний словник сучасної української мови. Київ: Дніпро, 2009, s. 1329 ISBN 966-578-189-8

рослина//збірн. Поживні плоди цієї рослини в стручках, один. бобина, и, ж”¹⁵¹.

У деяких сингулятивах, наведених у ВТССУМ, не вказано, що конкретно вони позначають – одне дерево чи гілку берези (*березина*)¹⁵², одне зерно чи стебло жита (*житина*)¹⁵³, один качан чи листок капусти (*капустина*)¹⁵⁴.

Інколи один сингулятив може слугувати для позначення кількох одиничних іменників, наприклад, у СУМ-11 можемо знайти такі значення сингулятивів: *березина* – “1. Березове дерево; береза; 4. Березова гілка, палиця”¹⁵⁵; *вівсина* – “1. Зернина вівса. 2. Стебло вівса”¹⁵⁶; *пшеничина* – “стеблина або зернина пшениці”¹⁵⁷.

3.4.1.2 Розвиток значень досліджуваних сингулятивів

Ще одним аспектом, який ми хотіли б дослідити у цій роботі, є зміна або збереження семантичних значень сингулятивів протягом 1909 – 2009 років. Мовознавці розрізняють різні типи і причини зміни значень слів. Так, приміром, Н. Літвінова, посилаючись на Т. Шиппан, пише, що причини семантичних змін зазвичай поділяють на екстралінгвальні (об’єктивні) та інтралінгвальні (суб’єктивні). До екстралінгвальних зараховують зокрема історико-політичні, економічні та соціальні зміни, зміни в культурі нації, розвиток науки, техніки, через що частина значень стає неактуальними, потребу описати новий предмет або явище, зникнення із повсякденного життя предметів, явищ або дій, потребу в евфемістичному позначенні предмета або явища, прагнення до експресивного вираження, прагнення до однозначності, прагнення до мовної економії, прагнення до зручності, зміна речей при збереженні їх найменування та інші¹⁵⁸.

Інтралінгвальними причинами вважають синонімічне зрушення, взаємовплив

¹⁵¹ МОВЧАН, П. М., В. В. НІМЧУК а В.Й. КЛІЧАК. *Великий тлумачний словник сучасної української мови*. Київ: Дніпро, 2009, s. 65, ISBN 966-578-189-8

¹⁵² Там само, s. 55

¹⁵³ Там само, s. 288.

¹⁵⁴ Там само, s. 424.

¹⁵⁵ *Словник української мови: в 11 томах*, Київ: Наукова думка, 1970. — Том 1, 1970. — с. 160 [online]. [cit. 2021-7-2]. Dostupné z: <http://sum.in.ua/s/berezyna>

¹⁵⁶ *Словник української мови: в 11 томах*, Київ: Наукова думка, 1970. — Том 1, 1970. — с. 550. [online]. [cit. 2021-7-2]. Dostupné z: <http://sum.in.ua/s/vivsyna>

¹⁵⁷ *Словник української мови: в 11 томах*, Київ: Наукова думка, 1977. — Том 8, 1977. — с. 415. [online]. [cit. 2021-7-2]. Dostupné z: <http://sum.in.ua/s/pshenychna>

¹⁵⁸ ЛІТВІНОВА, Н. В. ПРИЧИНИ, ВИДИ ТА ЗАСОБИ СЕМАНТИЧНИХ ЗМІН У СЛОВІ. Львівський філологічний часопис: Науковий журнал Львівського державного університету безпеки життєдіяльності. 2019, (5), 77. ISSN 2663-3418. Dostupné z: doi:10.32447/2663-340X-2019-5-13

мовних одиниць одна на одну, словотворчі процеси тощо¹⁵⁹. Окрім причин зміни значення, виділяють також і види (типи) семантичних змін. Одними з них є логічний принцип (за словами Г. Пауля, розширення і звуження значення)¹⁶⁰, аксіологічний принцип (погіршення або покращення значення), зовнішні або внутрішні причини змін значення, ступінь зміни значення (його розвиток від okazіонального до узувального), повнота зміни значення (за В. Вундтом, тотальна або часткова)¹⁶¹, свідома або несвідома зміна значення, зворотність чи незворотність семантичної зміни та інші. На думку Н. Літвінової, у сучасній семантиці засоби зміни значення представлені логічним та аксіологічним принципом. Вона також подає класифікацію Г. Гірта, який розглядає семантичні зміни таким чином:

1) зміна значення слова, яка відбувається всередині однієї понятійної сфери і зараховує сюди розширення/звуження значення, а також його погіршення або покращення;

2) зміна значення слова при його переході до іншої понятійної сфери. Сюди він відносить метафору і метонімію¹⁶².

У деяких сингулятивів, обраних для цієї роботи, ми також простежили зміну значень. Зокрема, є відмінності між значенням слова *перчина* у словнику Грінченка (“*Зерно, перца*”)¹⁶³ та у СУМ-11 (“*Один стручок перцю*”)¹⁶⁴; *коноплина* – “*стебель конопли*” (словник Грінченка)¹⁶⁵, “*1. Одно стебло конопель. 2. Одно зерно конопель*” (СУМ-11)¹⁶⁶, у ВТССУМ не уточнено, чи мовиться про стебло чи зерно коноплі; *соснина*: словник Грінченка – “*1) Сосновое дерево. 2) Сосновый лѣсъ*”¹⁶⁷, СУМ-11 – “*1. Окреме дерево сосни; 2. збірн. Будівельний матеріал або дрова з сосни; 3. Сосновий*

¹⁵⁹ Там само, s. 77.

¹⁶⁰ Там само, s. 77.

¹⁶¹ Там само, s. 78.

¹⁶² Там само, s. 78.

¹⁶³ *Словарь української мови / Упор. з дод. влас. матеріалу Б. Грінченко : в 4-х т. — К. : Вид-во Академії наук Української РСР, 1958. Том 3, s. 147 [online]. [cit. 2021-7-9]. Dostupné z: http://hrinchenko.com/slovar/znachenie-slova/38316-perchyna.html#show_point*

¹⁶⁴ *Словник української мови: в 11 томах, Київ: Наукова думка, 1975. — Том 6, 1975. — s. 336. [online]. [cit. 2021-7-2]. Dostupné z: <http://sum.in.ua/s/perchyna>*

¹⁶⁵ *Словарь української мови / Упор. з дод. влас. матеріалу Б. Грінченко : в 4-х т. — К. : Вид-во Академії наук Української РСР, 1958. Том 2, s. 278 [online]. [cit. 2021-7-9]. Dostupné z: http://hrinchenko.com/slovar/znachenie-slova/23887-konoplyna.html#show_point*

¹⁶⁶ *Словник української мови: в 11 томах, Київ: Наукова думка, 1973. — Том 4, 1973. — s.262. [online]. [cit. 2021-7-2]. Dostupné z: <http://sum.in.ua/s/konoplyna>*

¹⁶⁷ *Словарь української мови / Упор. з дод. влас. матеріалу Б. Грінченко : в 4-х т. — К. : Вид-во Академії наук Української РСР, 1958. Том 4, s. 170 [online]. [cit. 2021-7-9]. Dostupné z: http://hrinchenko.com/slovar/znachenie-slova/55645-sosnyna.html#show_point*

гай, ліс; сосняк; 4. Соснова колода або палиця”¹⁶⁸, ВТССУМ – “1. Окреме дерево сосни. 2. збірн. деревина, гілки або дрова сосни. 3. Сосняк”¹⁶⁹.

Розширення семантики, зокрема й розвиток переносних значень, зауважуємо також у словах : *сльозина* – “Слезинка, одна слеза” (словник Грінченка)¹⁷⁰; “1. Одна краплина сліз. 2. перен. Крапля соку, вологи, що виділяється на поверхні чого-небудь” (СУМ-11)¹⁷¹; “1. мн. Прозора солонувата рідина, яку виділяють залози, розміщені в очній ямці. 2. також сльозина, и, ж – одна краплина цієї рідини. 4. також сльозина перен. Краплина соку, вологи, що виділяється на поверхні чого-н., сльозина березового соку” (ВТССУМ-2009)¹⁷²; *сухарина* – “сухарь” (словник Грінченка)¹⁷³; “діал. 1. Сухар (у 1—3 знач.). 2. збірн. Сушняк, хмиз” (СУМ-11)¹⁷⁴, у ВТССУМ – відсутнє; *шерстина* – “шерстинка” (словник Грінченка)¹⁷⁵; “розм. 1. Окрема волосина шерсті (у 1—2 знач.) 2. рідко. Шерстяна тканина чи виріб з неї” (СУМ-11)¹⁷⁶, “Шерсть, і, ж – 1. Волосяний покрив тварин // один. Шерстина” (ВТССУМ-2009)¹⁷⁷.

Цікавим є розвиток сингулятива *рибина*. На перший погляд здається, що відбулося розширення значення, порівняймо: *рибина* – “Одна рыба” (словник Грінченка)¹⁷⁸; “Одна

¹⁶⁸ Словник української мови: в 11 томах, Київ: Наукова думка, 1978. — Том 9, 1978. — s. 469. [online]. [cit. 2021-7-2]. Dostupné z: <http://sum.in.ua/s/sosnyna>

¹⁶⁹ МОВЧАН, П. М., В. В. НІМЧУК а В.Й. КЛІЧАК. Великий тлумачний словник сучасної української мови. Київ: Дніпро, 2009, s. 1089 ISBN 966-578-189-8

¹⁷⁰ Словарь української мови / Упор. з дод. влас. матеріалу Б. Грінченко : в 4-х т. — К. : Вид-во Академії наук Української РСР, 1958. Том 4, s. 154 [online]. [cit. 2021-7-9]. Dostupné z: http://hrinchenko.com/slovar/znachenie-slova/55093-slozyna.html#show_point

¹⁷¹ Словник української мови: в 11 томах, Київ: Наукова думка, 1978. — Том 9, 1978. — s. 389. [online]. [cit. 2021-7-2]. Dostupné z: <http://sum.in.ua/s/sljozyna>

¹⁷² МОВЧАН, П. М., В. В. НІМЧУК а В.Й. КЛІЧАК. Великий тлумачний словник сучасної української мови. Київ: Дніпро, 2009, s. 1078 ISBN 966-578-189-8

¹⁷³ Словарь української мови / Упор. з дод. влас. матеріалу Б. Грінченко : в 4-х т. — К. : Вид-во Академії наук Української РСР, 1958. Том 4, s. 232. 154 [online]. [cit. 2021-7-9]. Dostupné z: http://hrinchenko.com/slovar/znachenie-slova/57522-sukharyna.html#show_point

¹⁷⁴ Словник української мови: в 11 томах, Київ: Наукова думка, 1978. — Том 9, 1978. — s. 864. [online]. [cit. 2021-7-2]. Dostupné z: <http://sum.in.ua/s/sukharyna>

¹⁷⁵ Словарь української мови / Упор. з дод. влас. матеріалу Б. Грінченко : в 4-х т. — К. : Вид-во Академії наук Української РСР, 1958. Том 4, s. 493. [online]. [cit. 2021-7-9]. Dostupné z: http://hrinchenko.com/slovar/znachenie-slova/65701-sherstyna.html#show_point

¹⁷⁶ Словник української мови: в 11 томах, Київ: Наукова думка, 1980. — Том 11, 1980. — s. 444. [online]. [cit. 2021-7-2]. Dostupné z: <http://sum.in.ua/s/sherstyna>

¹⁷⁷ МОВЧАН, П. М., В. В. НІМЧУК а В.Й. КЛІЧАК. Великий тлумачний словник сучасної української мови. Київ: Дніпро, 2009, s. 1299 ISBN 966-578-189-8

¹⁷⁸ Словарь української мови / Упор. з дод. влас. матеріалу Б. Грінченко : в 4-х т. — К. : Вид-во Академії наук Української РСР, 1958. Том 4, s. 15. [online]. [cit. 2021-7-9]. Dostupné z: http://hrinchenko.com/slovar/znachenie-slova/50787-rybyna.html#show_point

риба, перев. велика” (СУМ-11¹⁷⁹ та ВТССУМ-2009¹⁸⁰). Проте нам видається, що доповнення “велика” є штучним і з’явилося воно під впливом російської мови зі згадуваною вище метою зближення української та російської мов. Для носія української мови слово *рибина* має дуже чітке сингулятивне значення: “одна риба”. А вже велика вона чи мала – зовсім не важливо.

У ВТССУМ сингулятиви рідко винесені окремою словниковою статтею. Найчастіше одиничний іменник подається в одній статті з похідним словом з поміткою *один.*, але що позначає цей сингулятив не вказано. Це створює певні труднощі при дослідженні зміни або збереження значень сингулятивів на сучасному етапі, адже у цьому випадку цього прослідкувати не можна. Наприклад, у словнику Грінченка слово *черешнина* має значення “Одно дерево черешни”¹⁸¹, у СУМ-11 – “розм. Окреме дерево черешні”¹⁸², а у ВТССУМ це слово наводиться у словниковій статті до слова *черешня*, де фігурує таке значення: “дерево із соковитими кісточковими плодами жовтого, червоного і майже чорного кольору// Плід такого дерева (також збірн.)”¹⁸³. З цієї словникової статті важко зрозуміти, чи цей сингулятив означає одне дерево черешні, чи один плід цього дерева.

Слово *хмелина*, яке у словнику Грінченка має значення “Одно рослинне хмеля”¹⁸⁴, у СУМ-11 – “Одне стебло хмелю (у 1 знач.)”¹⁸⁵, а у ВТССУМ записане у словниковій статті до слова *хміль*, яке має значення “1. Витка багаторічна або однорічна рослина родини шовковицевих, а також суцвіття цієї рослини, які використовують у пивоварінні”¹⁸⁶. У цьому випадку також не зрозуміло, чи сингулятив позначає одне

¹⁷⁹ *Словник української мови: в 11 томах*, Київ: Наукова думка, 1977. — Том 8, 1977. — Стор. 528. [online]. [cit. 2021-7-2]. Dostupné z: <http://sum.in.ua/s/rybyna>

¹⁸⁰ МОВЧАН, П. М., В. В. НІМЧУК а В.Й. КЛІЧАК. *Великий тлумачний словник сучасної української мови*. Київ: Дніпро, 2009, s. 972 ISBN 966-578-189-8

¹⁸¹ *Словарь української мови / Упор. з дод. влас. матеріалу Б. Грінченко : в 4-х т.* — К. : Вид-во Академії наук Української РСР, 1958. Том 4, s. 456. [online]. [cit. 2021-7-9]. Dostupné z: http://hrinchenko.com/slovar/znachenie-slova/64578-chereshnyina.html#show_point

¹⁸² *Словник української мови: в 11 томах*, Київ: Наукова думка, 1980. — Том 11, 1980. — s. 308. [online]. [cit. 2021-7-2]. Dostupné z: <http://sum.in.ua/s/chereshnyina>

¹⁸³ МОВЧАН, П. М., В. В. НІМЧУК а В.Й. КЛІЧАК. *Великий тлумачний словник сучасної української мови*. Київ: Дніпро, 2009, s. 1283 ISBN 966-578-189-8

¹⁸⁴ *Словарь української мови / Упор. з дод. влас. матеріалу Б. Грінченко : в 4-х т.* — К. : Вид-во Академії наук Української РСР, 1958. Том 4, s. 405. [online]. [cit. 2021-7-9]. Dostupné z: http://hrinchenko.com/slovar/znachenie-slova/62992-khmelyna.html#show_point

¹⁸⁵ *Словник української мови: в 11 томах*, Київ: Наукова думка, 1980. — Том 11, 1980. — s. 96. [online]. [cit. 2021-7-2]. Dostupné z: <http://sum.in.ua/s/khmelyna>

¹⁸⁶ МОВЧАН, П. М., В. В. НІМЧУК а В.Й. КЛІЧАК. *Великий тлумачний словник сучасної української мови*. Київ: Дніпро, 2009, s. 1299 ISBN 966-578-189-8

стебло цієї рослини чи одне суцвіття.

Така ж ситуація зі словом *перчина*: у словнику Грінченка воно має значення “Зерно, перца”¹⁸⁷, у СУМ-11 – “Один стручок перцю (у 2 знач.)”¹⁸⁸, у ВТССУМ подано у словниковій статті до слова *перець*, зі значенням “Городня рослина з їстівними прямими плодами у вигляді стручків, а також плоди цієї рослини, що використовуються для їди або як приправа. 2. Південна повзуча рослина, а також її плоди з гірким смаком і пряним запахом, що використовуються як приправа”¹⁸⁹. Тут постає питання, чи позначає сингулятив *перчина* один стручок чи одне зерно цієї рослини.

3.4.2 Стилiстичний аналіз сингулятивiв

Ще один аспект, у межах якого ми досліджуємо сингулятиви в українській мові, це стилістичний. У стилістиці лексику поділяють на дві групи: стилістично немарковану та стилістично марковану. Слова з першої групи вживаються в усіх сферах мовного спілкування, а слова з другої мають більш або менш обмежену сферу вживання. Ця особливість, за словами А. Коваль, покладена в основу поділу лексики на загальноновживану, стилістично нейтральну і лексику вузького стилістичного призначення¹⁹⁰.

Загальноновживана лексика називає загальновідомі предмети, явища, якості, дії і нею однаково послуговуються в усіх стилях. Така лексика не викликає асоціації про якусь вузьку сферу спілкування, історичну епоху чи певне професійне або соціальне середовище. З часом, переосмислюючись, нейтральні слова можуть набувати певного стилістичного забарвлення і переходити у терміни і вживатися у науковій, публіцистичній чи діловій мові. Нейтральна лексика може також набувати різних емоційно-експресивних відтінків. До такої лексики належать поетичні метафори, метонімії та синекдохи, які переважно реалізуються у художньому стилі¹⁹¹.

¹⁸⁷ *Словарь української мови / Упор. з дод. влас. матеріалу Б. Грінченко : в 4-х т. — К. : Вид-во Академії наук Української РСР, 1958. Том 3, с. 147. [online]. [cit. 2021-7-9]. Dostupné z: http://hrinchenko.com/slovar/znachenie-slova/38316-perchyna.html#show_point*

¹⁸⁸ *Словник української мови: в 11 томах*, Київ: Наукова думка, 1975. —Том 6, 1975. — с. 336. [online]. [cit. 2021-7-2]. Dostupné z: <http://sum.in.ua/s/perchyna>

¹⁸⁹ *МОВЧАН, П. М., В. В. НІМЧУК а В.Й. КЛІЧАК. Великий тлумачний словник сучасної української мови*. Київ: Дніпро, 2009, s. 762 ISBN 966-578-189-8

¹⁹⁰ *КОВАЛЬ, А.П. Практична стилістика сучасної української мови*. 3-те вид., допов. і перероб. Київ: Вища школа, 1987, s. 14. Dostupné také z: <http://irbis-nbuv.gov.ua/ulib/item/UKR0000557>

¹⁹¹ Там само, s. 14.

Загальноновживана лексика може набувати іншого забарвлення й у розмовній мові. Характерною рисою розмовної мови, за словами А. Коваль, є те, що у ній широко вживаються слова з переносним, образним значенням, які вирізняються своєю підвищеною емоційністю і метафоричністю. За словами науковиці, сфера вживання таких слів така ж широка, як і сама тематика побутових розмов¹⁹².

Однак при зарахуванні слова до розмовної лексики можуть виникати певні проблеми. Про це говорить С. Бибик. За її словами, однією з причин вагань щодо розподілення лексики до розмовної є мінливість лексичної норми, недостатність проаналізованого матеріалу, схилення перед авторитетними джерелами, недостатня гнучкість та певний схематизм стилістичних ремарок¹⁹³.

За визначенням дослідниці, “розмовним є слововживання зі зниженим, іронічно-жартівливим, лайливим, фамільярним, пестливим забарвленням, що у словнику може набувати додаткової кваліфікації слова, як-от: *розм. несхв., розм. рідко, розм. жарт., розм. зневажл. тощо*”¹⁹⁴. Вносячи такі слова до загальнономовних словників, автори враховують їхнє вживання в літературі, обізнаність людей із цією лексикою, зв’язок із реальним функціонуванням у конкретних ситуаціях, наявність нейтрального варіанта. С. Бибик у своїй статті наводить також слова Л. Струганець, яка говорить про “складний і суперечливий характер стилістичного забарвлення номінативних одиниць, що не підпорядковується якомусь одному принципу”. Науковиця звернула увагу на те, як змінюються стилістичні маркування слів залежно від словника, у якому ці слова зафіксовані. Зокрема, можна спостерігати нейтралізацію розмовного слова, стилістичне перенесення зі спеціальних сфер слововживання у розмовну, семантичне розщеплення слова з утворенням розмовного похідного та зміну конотацій слова, коли позначка “*розм.*” буде вказувати на мінусову оцінку¹⁹⁵.

У нашій вибірці більшість сингулятивів не має жодних стилістичних маркувань і належить до загальноновживаної лексики. Ті ж з них, які є маркованими, мають позначки “розмовне” або “діалектне”. Так, приміром, одним із маркованих сингулятивів є слово

¹⁹² Там само, s. 15.

¹⁹³ БИБИК, Світлана. СТИЛЬОВА РОЗМОВНА НОРМА ТА РОЗМОВНА ЛЕКСИКА. *Культура слова*. 2011, (№74), 62.

¹⁹⁴ Там само.

¹⁹⁵ Там само, s. 64

грошина. У словнику Грінченка це слово має значення “Монета”¹⁹⁶ і належить до нейтральної лексики, а у СУМ-11 – “Окремий металевий грошовий знак”¹⁹⁷ і позначене як розмовне. У ВТССУМ це слово взагалі відсутнє. Ми припускаємо, що поява маркування, а потім і поступове зникнення цього сингулятива пов’язано з тим, що замість слова *грошина* українці почали використовувати слово *монета* або ж, можливо, це пов’язано із введенням в обіг конкретної валюти з металу – *копійки* – і тому з часом потреба у цьому сингулятиві відпала.

Подібний шлях від нейтрального значення до стилістичного маркування і поступового виходу з ужитку на сучасному етапі пройшов і сингулятив *капелина*. У словнику Грінченка він має значення “капелінка, -ки, капеліночка, -ки, ж. Ум. отъ капля”¹⁹⁸, у СУМ-11 – “Те саме, що краплина”¹⁹⁹, позначене як розмовне, а у ВТССУМ – відсутнє. У цьому випадку, найімовірніше, замість слова *капелина* почали використовувати його синонім, *краплина*. У СУМ-11 це слово має значення “Те саме, що крапля 1, 2”²⁰⁰. У нашому дослідженні ми беремо до уваги тільки перше, пряме значення слова *крапля* – “Маленька частинка якої-небудь рідини, схожа на кульку”²⁰¹. У ВТССУМ біля сингулятива *краплина* подається також варіант *крапелина*, який позначений як розмовний²⁰².

Наступне слово у нашій вибірці, яке має розмовне маркування у СУМ-11 – *лободина*. У частотному словнику корпусу української мови (розділ “Публіцистика”)²⁰³, можемо простежити, що слово *лободина* у публіцистичних текстах не використовується. Натомість слово *лобода* зафіксоване у двадцяти текстах²⁰⁴. Тому можливо, маркування

¹⁹⁶ *Словарь української мови / Упор. з дод. влас. матеріалу Б. Грінченко : в 4-х т. — К. : Вид-во Академії наук Української РСР, 1958. Том 1, с 331. [online]. [cit. 2021-7-9]. Dostupné z: http://hrinchenko.com/slovar/znachenie-slova/10624-ghroshyna.html#show_point*

¹⁹⁷ *Словник української мови: в 11 томах*, Київ: Наукова думка, 1971. — Том 2, 1971. — С. 177. [online]. [cit. 2021-7-2]. Dostupné z: <http://sum.in.ua/s/ghroshyna>

¹⁹⁸ *Словарь української мови / Упор. з дод. влас. матеріалу Б. Грінченко : в 4-х т. — К. : Вид-во Академії наук Української РСР, 1958. Том 2, ст. 216. [online]. [cit. 2021-7-9]. Dostupné z: http://hrinchenko.com/slovar/znachenie-slova/22118-kapelyna.html#show_point*

¹⁹⁹ *Словник української мови: в 11 томах*, Київ: Наукова думка, 1973. — Том 4, 1973. — Стор. 92. [online]. [cit. 2021-7-2]. Dostupné z: <http://sum.in.ua/s/kapelyna>

²⁰⁰ *Словник української мови: в 11 томах*, Київ: Наукова думка, 1973. — Том 4, 1973. — Стор. 325. [online]. [cit. 2021-7-2]. Dostupné z: <http://sum.in.ua/s/kraplyna>

²⁰¹ *Словник української мови: в 11 томах*, Київ: Наукова думка, 1973. — Том 4, 1973. — Стор. 325. [online]. [cit. 2021-7-2]. Dostupné z: <http://sum.in.ua/s/kraplja>

²⁰² *МОВЧАН, П. М., В. В. НІМЧУК а В.Й. КЛІЧАК. Великий тлумачний словник сучасної української мови.* Київ: Дніпро, 2009, s. 472 ISBN 966-578-189-8.

²⁰³ *Mova.info: лінгвістичний портал* [online]. [cit. 2021-7-9]. Dostupné z: <http://www.mova.info/carticle.aspx?l1=210&DID=5215>

²⁰⁴ На запит “лобода” у розділі “Публіцистика” висвічується 137 текстів, де вживається це слово, однак, переважно в них мовиться про співачку Світлану Лободу

розм. біля згаданого сингулятива з'явилося у зв'язку з тим, що у всіх інших сферах, окрім побутового мовлення, частіше використовували описовий варіант *стебло лободи*. У ВТССУМ біля слова *лобода* стоїть маркування “*ботанічне*”²⁰⁵. Як одиничний іменник у цій словниковій статті наведене слово *лободинка*. Тобто, зауважуємо долучення до сингулятивного суфікса *-ин(a)* демінутивного суфікса *-к-*.

Розмовне маркування має також слово *прутина*, зокрема у СУМ-11²⁰⁶ та ВТССУМ²⁰⁷. За даними корпусу української мови, цей сингулятив не використовують у публіцистичних текстах. Ми припускаємо, що частіше використовується слово *прут* з числівником *один*. В корпусі української мови абсолютна частота використання цього слова у публіцистичних текстах становить 102, однак 67 одиниць з цього масиву це назва річки Прут²⁰⁸.

Слово *рибина*, яке у словнику Грінченка має значення “*одна риба*”²⁰⁹, а у СУМ-11²¹⁰ та ВТССУМ²¹¹ – “*Одна риба, перев. велика*” позначене як розмовне лише у СУМ-11. У публіцистичних текстах це слово використовують у значенні одиничного іменника. Прикладів, які б вказували на те, що в тексті мовиться саме про більшу у розмірах рибу ми не виявили (наше припущення щодо появи у СУМі-11 значення “*велика риба*” див. на с. 46 – 47 цієї роботи).

Худобина у СУМ-11 у першому значенні має таке визначення: “*Окрема чотиринога свійська сільськогосподарська тварина*”²¹² і позначене як розмовне. На нашу думку, цей сингулятив справді міг використовуватися лише у розмовному мовленні, оскільки в інших сферах ймовірно, що мовці переважно конкретизували, про яку саме худобу вони говорили, наприклад, про корову, вівцю тощо. В публіцистичних текстах це слово

²⁰⁵ МОВЧАН, П. М., В. В. НІМЧУК а В.Й. КЛІЧАК. *Великий тлумачний словник сучасної української мови*. Київ: Дніпро, 2009, s. 500 ISBN 966-578-189-8.

²⁰⁶ *Словник української мови: в 11 томах*, Київ: Наукова думка, 1977. — Том 8, 1977. — Стор. 363. [online]. [cit. 2021-7-2]. Dostupné z: <http://sum.in.ua/s/prutyna>

²⁰⁷ МОВЧАН, П. М., В. В. НІМЧУК а В.Й. КЛІЧАК. *Великий тлумачний словник сучасної української мови*. Київ: Дніпро, 2009, s. 942 ISBN 966-578-189-8.

²⁰⁸ *Mova.info: лінгвістичний портал* [online]. [cit. 2021-7-9]. Dostupné z: <http://www.mova.info/cfq1.aspx?fdid=publ2018>

²⁰⁹ *Словарь української мови / Упор. з дод. влас. матеріалу Б. Грінченко : в 4-х т.* — К. : Вид-во Академії наук Української РСР, 1958. Том 4, ст. 15. [online]. [cit. 2021-7-9]. Dostupné z: http://hrinchenko.com/slovar/znachenie-slova/50787-rybyna.html#show_point

²¹⁰ *Словник української мови: в 11 томах*, Київ: Наукова думка, 1977. — Том 8, 1977. — Стор. 528. [online]. [cit. 2021-7-2]. Dostupné z: <http://sum.in.ua/s/rybyna>

²¹¹ МОВЧАН, П. М., В. В. НІМЧУК а В.Й. КЛІЧАК. *Великий тлумачний словник сучасної української мови*. Київ: Дніпро, 2009, s. 972 ISBN 966-578-189-8.

²¹² *Словник української мови: в 11 томах*, Київ: Наукова думка, 1980. — Том 11, 1980. — Стор. 168. [online]. [cit. 2021-7-2]. Dostupné z: <http://sum.in.ua/s/khudobyna>

переважно вживається у значенні збірності²¹³ і саме таке маркування має друге значення цього слова у СУМ-11 та ВТССУМ²¹⁴.

Окрім сингулятивів із маркуванням “розмовне”, у нашій вибірці є приклад із позначкою “рідковживане”. Мовиться про слово *пірина*. Таке маркування воно має у СУМ-11²¹⁵, у словнику Грінченка воно нейтральне²¹⁶, а у ВТССУМ²¹⁷ його немає зовсім, однак є слово *пір'їна* (синонім до *пірина*), якого немає у словнику Грінченка. Тут ми робимо припущення, що дериват *пірина*, як і мотиваційне слово *перо*, відходять у пасивний фонд, тобто архаїзуються, хоч це і не вказано у словнику. Замість них мовці використовують мотиваційне слово-синонім *пір'я* та похідний від нього сингулятив *пір'їна*, які, за даними СУМ-11²¹⁸ та ВТССУМ²¹⁹, є нейтральними. Щодо використання цього сингулятива у публіцистичних текстах, то, за даними корпусу української мови, *пір'їна* використовується у десяти текстах²²⁰, натомість *пірина* – у жодному²²¹.

У нашій вибірці сингулятивів є також один із маркуванням “діалектне” – *житина*. Так воно позначене у СУМ-11²²², в інших двох словниках цей сингулятив нейтральний. З огляду на це, ми припускаємо, що маркування у СУМ-11 це слово могло отримати через теорію злиття мов та народів, про яку вже було згадано на початку цього розділу. Однак варто зазначити, що цей сингулятив не надто активно використовується у мові. Зокрема, на запит “житина” корпус української мови показує лише два застосування цього

²¹³ *Mova.info: лінгвістичний портал* [online]. [cit. 2021-7-9]. Dostupné z: http://www.mova.info/cfq1_conc.aspx?wrд=%D1%85%D1%83%D0%B4%D0%BE%D0%B1%D0%B8%D0%BD%D0%B0&cls=%D0%9A&vtype=lex&fdid=publ2018

²¹⁴ МОВЧАН, П. М., В. В. НІМЧУК а В.Й. КЛІЧАК. *Великий тлумачний словник сучасної української мови*. Київ: Дніпро, 2009, s. 1265 ISBN 966-578-189-8.

²¹⁵ *Словник української мови: в 11 томах*, Київ: Наукова думка, 1975. —Том 6, 1975. — Стор. 539. [online]. [cit. 2021-7-2]. Dostupné z: <http://sum.in.ua/s/piryna>

²¹⁶ *Словарь української мови / Упор. з дод. влас. матеріалу Б. Грінченко : в 4-х т.* — К. : Вид-во Академії наук Української РСР, 1958. Том 3, ст. 187.

²¹⁷ МОВЧАН, П. М., В. В. НІМЧУК а В.Й. КЛІЧАК. *Великий тлумачний словник сучасної української мови*. Київ: Дніпро, 2009, s. 794 ISBN 966-578-189-8.

²¹⁸ *Словник української мови: в 11 томах*, Київ: Наукова думка, 1975. —Том 6, 1975. — Стор. 539. [online]. [cit. 2021-7-2]. Dostupné z: <http://sum.in.ua/s/pir.jina>

²¹⁹ МОВЧАН, П. М., В. В. НІМЧУК а В.Й. КЛІЧАК. *Великий тлумачний словник сучасної української мови*. Київ: Дніпро, 2009, s. 794 ISBN 966-578-189-8.

²²⁰ *Mova.info: лінгвістичний портал* [online]. [cit. 2021-7-9]. Dostupné z: <http://www.mova.info/cfq1.aspx?fdid=publ2018>

²²¹ Там само, Dostupné z: <http://www.mova.info/cfq1.aspx?fdid=publ2018>

²²² *Словник української мови: в 11 томах*, Київ: Наукова думка, 1971. —Том 2, 1971. — Стор. 532. [online]. [cit. 2021-7-2]. Dostupné z: <http://sum.in.ua/s/zhytyna>

слова²²³ у художній прозі та жодного у публіцистичних текстах²²⁴.

Отже, дослідження семантики та стилістичних характеристик сингулятивів в українській мові за період 1909 – 2009 років показало зміну значень деяких з них, зокрема розширення значення і подекуди розвиток переносних значень. Труднощі при порівнянні семантики вибраних сингулятивів у різних словниках і створенні об'єктивної картини їхнього семантичного розвитку спричинило, зокрема, недостатнє пояснення одиничних іменників у “Великому тлумачному словнику сучасної української мови” за 2009 рік. Також на основі нашого дослідження ми дійшли висновку, що більшість сингулятивів у нашій вибірці є нейтральними. Лише незначна частина сингулятивів має маркування “розмовне” або “діалектне”. Ці маркування можуть відрізнятися у трьох словниках, вибраних для цієї роботи: у деяких можемо спостерігати набуття словом розмовного маркування, у інших, навпаки, – нейтралізацію слова. Набуття сингулятивом розмовного маркера ми переважно пов'язуємо зі зміною реалій, в межах яких функціонувало певне слово, а також із наявністю нейтрального мотиваційного/твірного варіанта, який може вживатися частіше, ніж похідний від нього сингулятив.

3.5 Художня функція сингулятивів

Досліджуючи семантику та стилістичні маркування сингулятивів у трьох словниках, ми звернули увагу на те, що деякі з них використовуються у фразеологізмах. Досить велику групу становлять фразеологізми, які за допомогою сингулятивів набувають значення “мала кількість чого-небудь” або ж “відсутність чого-небудь”. Наприклад, *на волосину (зовсім мало)*: “Уже перед світом на волосину зімкнула очі” (П. Мирний)²²⁵ або *ні на волосину (ніскільки, нітрохи, зовсім)*: “А Параска за всю ту ніч ні на волосину не заснула” (П. Мирний)²²⁶. Подібне значення має фразеологізм із сингулятивом *зернина – на макову зернину*. Він має таке ж значення як і його відповідник *на макове зерно (зернятко)* і означає “дуже мало, трошки”: “Затамувавши злість, не довіряючи дівчині і на макову зернину, Панкратій Семенович сочив тепер за кожним її

²²³ *Mova.info: лінгвістичний портал* [online]. [cit. 2021-7-9]. Dostupné z: <http://www.mova.info/cfq1.aspx?fdid=hproz2018>

²²⁴ У розділі “Художня проза” на запит “житина” висвічується три результати, однак в одному з них є механічна помилка: “А тимчасом світ сповнений такої неправди, що не хочеться й **житина** ньому”, а в розділі “Публіцистика” висвічується назва села Великий Житин, яка є подібною до аналізованого нами сингулятива, однак не є ним.

²²⁵ *Словник української мови: в 11 томах*, Київ: Наукова думка, 1971. — Том 1, 1970. — Стор. 731. [online]. [cit. 2021-7-2]. Dostupné z: <http://sum.in.ua/s/volosyna>

²²⁶ Там само.

кроком” (В. Козаченко)²²⁷. Фразеологізм із подібним значенням утворюється також за допомогою сингулятива *пилина – ні (ані) пилени* — у значенні “зовсім нічого”: “За чумаком добре жити.. На оборі ні шерстини, А в коморі ні пилени!” (українська народна пісня)²²⁸. До цих фразеологізмів можна також зарахувати *краплина в морі* (або ж *крапля в морі*), який означає “мізерна, незначна частинка великого цілого; дріб'язок”²²⁹. До цієї групи фразеологізмів ми також зараховуємо *ні шерстини*, який означає “ніякої худоби, жодної худобини”: “За чумаком добре жити, За чумаком б що їсти, є що й пити.. Нічим борщу посолити. На оборі ні шерстини” (українська народна пісня)²³⁰. Дещо подібне значення матиме і фразеологізм *один (одна, одне), як порошина в оці*, який матиме значення “один-однісінький, єдиний”²³¹.

Невелика група фразеологізмів утворена за допомогою сингулятивів *волосина* та *соломина*. Зокрема, вони наявні у фразеологізмах, що означають перебування людини у скрутному становищі – “Побачивши, що .. життя Івана Володимировича висить на волосині, Терентій кинувся в атаку” (О. Довженко)²³². Ще один фразеологізм, який дотичний за змістом до попереднього, утворений за допомогою сингулятива *соломина* (*хапатися за соломину*), що означає “намагатися використати єдину, хоч і безнадійну можливість вийти із скрутного становища, врятувати себе”²³³.

Деякі сингулятиви, в тому числі й ті, про які мовилося вище, утворюють фразеологізми зі значенням “бути схожим на когось” – *мов краплина (дві краплини) води подібний*²³⁴; “оберігати від усяких неприємностей” – *пиліні не давати (не дати) упасти*

²²⁷ *Словник української мови: в 11 томах*, Київ: Наукова думка, 1972. — Том 3, 1972. — Стор. 560. [online]. [cit. 2021-7-2]. Dostupné z: <http://sum.in.ua/s/zernyna>

²²⁸ *Словник української мови: в 11 томах*, Київ: Наукова думка, 1975. — Том 6, 1975. — Стор. 351. [online]. [cit. 2021-7-2]. Dostupné z: <http://sum.in.ua/s/pylyna>

²²⁹ *Словник української мови: в 11 томах*, Київ: Наукова думка, 1973. — Том 4, 1973. — Стор. 325. [online]. [cit. 2021-7-2]. Dostupné z: <http://sum.in.ua/s/kraplyna>

²³⁰ *Словник української мови: в 11 томах*, Київ: Наукова думка, 1980. — Том 11, 1980. — Стор. 444. [online]. [cit. 2021-7-2]. Dostupné z: <http://sum.in.ua/s/sherstyna>

²³¹ *Словник української мови: в 11 томах*, Київ: Наукова думка, 1976. — Том 7, 1976. — Стор. 287. [online]. [cit. 2021-7-2]. Dostupné z: <http://sum.in.ua/s/poroshyna>

²³² *Словник української мови: в 11 томах*, Київ: Наукова думка, 1970. — Том 1, 1970. — Стор. 731. [online]. [cit. 2021-7-2]. Dostupné z: <http://sum.in.ua/s/volosyna>

²³³ *Словник української мови: в 11 томах*, Київ: Наукова думка, 1978. — Том 9, 1978. — Стор. 449. [online]. [cit. 2021-7-2]. Dostupné z: <http://sum.in.ua/s/solomyuna>

²³⁴ *Словник української мови: в 11 томах*, Київ: Наукова думка, 1973. — Том 4, 1973. — Стор. 325. [online]. [cit. 2021-7-2]. Dostupné z: <http://sum.in.ua/s/kraplyna>

(сісти і т. ін)²³⁵; “плакати” – пускати (пустити) сльозину (сльозу)²³⁶.

Досить широко використовують сингулятиви і в порівняннях. Зокрема, сингулятиви з нашої вибірки зауважуємо у порівняннях, які мають на меті метафорично передати уявлення про форму іншого предмета. З такою функцією застосовують слова *горошина* (“Упали великі, як горошини, краплини дощу, зашуміла злива, і над морем піднявся туман із бризок” (Д. Ткач)²³⁷, *квасоліна* (“Дві сльози, наче дві квасоліни, викотилися з її очей” (П. Мирний)²³⁸, *намистина* (“Сльози перлинисті, як ті намистини, .. котилися по її змарнілому обличчю” (В. Речмедін)²³⁹ та *перліна* (“Краплинки на квітах виблискували й сяяли, мов дорогоцінні перлини” (А. Шиян)²⁴⁰.

Більшу групу утворюють порівняння, де сингулятиви сприяють кращому уявленню про фізичні властивості предмета, який порівнюють. Сюди належить сингулятив *колосина* (“Тож прилинь хоч на часину: душать ось мене удави, гнуть к землі, як колосину” (П. Тичина)²⁴¹, *лозіна* (“Струнка, як тополя, Гнучка, як лозина, Ростеш ти в коханні У батька дитина” (Я. Щоголів)²⁴², *пилина* (“Чує він себе таким слабим, Безсильним і безвільним, мов пилина, Вітрами гнана” (І. Франко)²⁴³. У цих випадках сингулятиви акцентують нашу увагу на легкості і гнучкості предметів, які вони позначають. Для опису чистоти використано сингулятив *сльозина* у реченні “Під склепінням черемхи й дикої яблуні глибоко дихало лісове джерело, і його дихання народжувало чистий, мов сльозина, струмок” (М. Стельмах)²⁴⁴. Слово *хмелина* у

²³⁵ *Словник української мови: в 11 томах*, Київ: Наукова думка, 1975. — Том 6, 1975. — Стор. 351. [online]. [cit. 2021-7-2]. Dostupné z: <http://sum.in.ua/s/pylyna>

²³⁶ *Словник української мови: в 11 томах*, Київ: Наукова думка, 1978. — Том 9, 1978. — Стор. 389. [online]. [cit. 2021-7-2]. Dostupné z: <http://sum.in.ua/s/sljozyna>

²³⁷ *Словник української мови: в 11 томах*, Київ: Наукова думка, 1971. — Том 2, 1971. — Стор. 138. [online]. [cit. 2021-7-2]. Dostupné z: <http://sum.in.ua/s/ghoroshyna>

²³⁸ *Словник української мови: в 11 томах*, Київ: Наукова думка, 1973. — Том 4, 1973. — Стор. 132. [online]. [cit. 2021-7-2]. Dostupné z: <http://sum.in.ua/s/kvasolyna>

²³⁹ *Словник української мови: в 11 томах*, Київ: Наукова думка, 1974. — Том 5, 1974. — Стор. 128. [online]. [cit. 2021-7-2]. Dostupné z: <http://sum.in.ua/s/namystyna>

²⁴⁰ *Словник української мови: в 11 томах*, Київ: Наукова думка, 1975. — Том 6, 1975. — Стор. 328. [online]. [cit. 2021-7-2]. Dostupné z: <http://sum.in.ua/s/perlyna>

²⁴¹ *Словник української мови: в 11 томах*, Київ: Наукова думка, 1973. — Том 4, 1973. — Стор. 233. [online]. [cit. 2021-7-2]. Dostupné z: <http://sum.in.ua/s/kolosyna>

²⁴² *Словник української мови: в 11 томах*, Київ: Наукова думка, 1973. — Том 4, 1973. — Стор. 541. [online]. [cit. 2021-7-2]. Dostupné z: <http://sum.in.ua/s/lozyna>

²⁴³ *Словник української мови: в 11 томах*, Київ: Наукова думка, 1975. — Том 6, 1975. — Стор. 351. [online]. [cit. 2021-7-2]. Dostupné z: <http://sum.in.ua/s/pylyna>

²⁴⁴ *Словник української мови: в 11 томах*, Київ: Наукова думка, 1978. — Том 9, 1978. — Стор. 389. [online]. [cit. 2021-7-2]. Dostupné z: <http://sum.in.ua/s/sljozyna>

реченні “*Покохала Маруся Прохора — і мов та хмелина коло його в'ється*” (П. Куліш)²⁴⁵ використано для метафоричного опису об'ємів. З подібною метою використовуються сингулятиви, що позначають назви тварин, зокрема *рибина* та *худобина*. У цих випадках за допомогою згаданих сингулятивів можна краще уявити дії певної людини, наприклад: “*Стара на мить завмерла, почала ловити ротом повітря, мов рибина, витягнена з води*”²⁴⁶ або “*Цілий вік свій я гарувала, ночі не досипляла, робила тяжке, як та худобина, та й не собі, не собі*” (Л. Мартович)²⁴⁷.

Деякі сингулятиви можуть також слугувати для кращого уявлення про зовнішній вигляд людини чи предмета, про який мовиться у тексті. Наприклад, *очеретина* (“*Перед нею стояв молодий панич, високий, як очеретина, тонкий, як дошка*” (І. Нечуй-Левицький)²⁴⁸, *тополина* (“*Висока та пряма, як молода тополина, гнучка, як лозина,.. на личку рум'яна, вона була схожа на матір*” (П. Мирний)²⁴⁹, *вуглина* (“*Коли чорна, як вуглина, ніч все сховала навкруг, вже під самим берегом.. почувся перестук багатьох тисяч весел*” (С. Скляренко)²⁵⁰, *яворина* (“*Батько здалік милується своєю донькою. Он ба, яка виросла, мов молода яворина*” (І. Цюпа)²⁵¹.

У наведених вище порівняннях сингулятиви викликають у людській свідомості їхнє відображення у прямому значенні, що дає змогу краще уявити предмет, про який пише автор певного твору. Однак ці зазначені іменники можуть також вживатися і в переносному значенні. Наприклад, у реченні “*Немає мудріших, ніж народ, учителів; У нього кожне слово — це перлина*” сингулятив *перлина* вжитий у значенні “*найкращий зразок чого-небудь*”, яке у СУМ-11 зазначене як друге значення цього слова²⁵². У переносному значенні вжитий також сингулятив *перчина* у реченні “*Над огнем отаман*

²⁴⁵ *Словник української мови: в 11 томах*, Київ: Наукова думка, 1980 — Том 11, 1980. — Стор. 96. [online]. [cit. 2021-7-2]. Dostupné z: <http://sum.in.ua/s/khmelyna>

²⁴⁶ *Словник української мови: в 11 томах*, Київ: Наукова думка, 1977 — Том 8, 1977. — Стор. 528. [online]. [cit. 2021-7-2]. Dostupné z: <http://sum.in.ua/s/rybyna>

²⁴⁷ *Словник української мови: в 11 томах*, Київ: Наукова думка, 1980 — Том 11, 1980. — Стор. 168. [online]. [cit. 2021-7-2]. Dostupné z: <http://sum.in.ua/s/khudobyna>

²⁴⁸ *Словник української мови: в 11 томах*, Київ: Наукова думка, 1974 — Том 5, 1974. — Стор. 831. [online]. [cit. 2021-7-2]. Dostupné z: <http://sum.in.ua/s/ocheretyna>

²⁴⁹ *Словник української мови: в 11 томах*, Київ: Наукова думка, 1979 — Том 10, 1979. — Стор. 197. [online]. [cit. 2021-7-2]. Dostupné z: <http://sum.in.ua/s/topolya>

²⁵⁰ *Словник української мови: в 11 томах*, Київ: Наукова думка, 1970 — Том 1, 1970. — Стор. 780. [online]. [cit. 2021-7-2]. Dostupné z: <http://sum.in.ua/s/vughlyna>

²⁵¹ *Словник української мови: в 11 томах*, Київ: Наукова думка, 1980 — Том 11, 1980. — Стор. 622. [online]. [cit. 2021-7-2]. Dostupné z: <http://sum.in.ua/s/javoryna>

²⁵² *Словник української мови: в 11 томах*, Київ: Наукова думка, 1975 — Том 6, 1975. — Стор. 328. [online]. [cit. 2021-7-2]. Dostupné z: <http://sum.in.ua/s/perlyna>

точить п'яні сльози, і перчина носа світиться із тьми” (В. Сосюра)²⁵³, який вжитий тут для яскравішого уявлення про форму носа персонажа. Л. Українка у вірші “Зоряне небо” використовує слово *сльозина* для опису зірки, що падає “*Он зоря покотилась, то зірка Покотилась сльозина небесна. Так, сльозина то впала*”²⁵⁴. І. Франко у вірші “До моря сліз, під тиском пересудів...” використовує сингулятив *цеглина* у переносному значенні певної частки, внеску, яким він долучиться до спільної справи: “*До моря сліз, під тиском пересудів Пролитих, і моя вплила краплина: До храму людських змагань, праць і трудів Чень і моя доложиться цеглина*”²⁵⁵.

Отже, сингулятиви активно входять у фразеологізми, найчастіше для вираження значення “відсутність чого-небудь” або “мала кількість чого-небудь”. Також сингулятиви часто використовують у художній літературі, зокрема, у порівняннях, які допомагають створити краще уявлення про зовнішній вигляд та фізичні особливості предмета чи людини, про яку мовиться в тексті.

Таким чином, укладачі словників української мови фіксували сингулятиви протягом 1909 – 2009 років. Більшість сингулятивів належить до одного словотвірного типу. Більша частина з них утворена від твірних слів, що належить до групи *singularia tantum*, а також тих, які мають форму однини та множини. За семантикою сингулятиви можна розподілити на кілька класів: назви рослин (дерев, стебел рослин, зерен, насінин), тварин, матеріалів та частин будівель. Лексичні значення деяких сингулятивів у вибраних нами для роботи словниках можуть відрізнятися. Причиною цього явища є як природні для мови процеси оновлення лексики і відхід до пасивного словникового складу застарілих слів, так і деякі політичні чинники, які могли мати вплив під час укладання словника, зокрема, СУМ-11. Проте більшість проаналізованих нами сингулятивів у зазначений період не змінили свого лексичного значення, лише у деяких можна простежити його розширення. Переважна більшість сингулятивів у нашій вибірці є стилістично нейтральною, однак у деяких наявне маркування “розмовне” або “діалектне”. Ці маркування також можуть відрізнятися залежно від словника. Сингулятиви активно використовують у художній літературі, зокрема, у складі

²⁵³ *Словник української мови: в 11 томах*, Київ: Наукова думка, 1975 — Том 6, 1975. — Стор. 336. [online]. [cit. 2021-7-2]. Dostupné z: <http://sum.in.ua/s/perchyna>

²⁵⁴ *Словник української мови: в 11 томах*, Київ: Наукова думка, 1978 — Том 9, 1978. — Стор. 389. [online]. [cit. 2021-7-2]. Dostupné z: <http://sum.in.ua/s/sljozyna>

²⁵⁵ *Словник української мови: в 11 томах*, Київ: Наукова думка, 1980 — Том 11, 1980. — Стор. 192. [online]. [cit. 2021-7-2]. Dostupné z: <http://sum.in.ua/s/ceghlyna>

фразеологізмів та порівнянь, що свідчить про їхню органічність та природність для української мови.

4. ВИСНОВКИ

У нашій роботі ми спробували зібрати якомога більше даних про одну з найпоширеніших категорій іменників в українській мові – сингулятивів із суфіксом *-ин(a)*. На підставі аналізу різних наукових джерел ми з'ясували, що цей суфікс має дуже давнє походження і думки мовознавців щодо цього різняться: дехто робить припущення про злиття у цьому форманті двох індоєвропейських суфіксів (П. Білоусенко), дехто прослідковує його походження з британських мов (Л. Беднарчук), дехто вбачає його можливе походження від двох або трьох індоєвропейських омонімічних суфіксів (В. Максимов).

Формант *-ин(a)*, окрім сингулятивного, міг надавати словам низку інших значень. За допомогою нього на праслов'янському та давньокиївському етапі розвитку української мови могли утворюватися локативні та абстрактні іменники. На етапі з XIV – XXI ст., окрім згаданих, цей формант також фігурував в іменниках з матеріально-речовинною семантикою або ж у тих, що позначали елементи споруд. Формант *-ин(a)* інколи надавав іменникам значення збірності, однак на сучасному етапі української мови у цій функції він вже не продуктивний і найчастіше виконує функцію суфікса одиничності. Окрім східнослов'янських, цей суфікс також трапляється у деяких південно- та західнослов'янських мовах, однак там він надає іменникам інших значень.

Ми встановили, що 100% вибраних нами сингулятивів є похідними. Твірними основами для них є іменники. Ми також дійшли висновку, що всі сингулятиви у нашій вибірці належать до одного словотвірного типу, оскільки всі вони походять від однієї частини мови (іменник), мають спільний спосіб творення (суфіксальний), мають спільне словотворче значення (один предмет, виділений із маси однорідних), а також мають однаковий словотвірний формант (одиничний суфікс *-ин(a)*).

Аналізуючи сингулятиви в українській мові на зафіксованому словниками часовому проміжку 1909 – 2009 рр., ми простежили зміну значень у деяких з них (*перчина*, *коноплина*, *соснина*). Ми вбачаємо тут інтралінгвальну причину зміни значень, зокрема зміну за логічним принципом, про який писав Г. Пауль, а саме тенденцію до розширення значень (*сльозина*, *сухарина*). Натомість розширення значення слова *рибина* у СУМі-11 (“велика риба”), на наш погляд, зумовлене екстралінгвальною причиною зміни значення слова, пов'язаною з історико-політичною ситуацією у час видання цього словника і впливом російської мови. Вивчаючи сингулятиви, які зафіксовані в обраних для нашої

роботи словниках, ми також зауважили, що деякі з них можуть з часом зовсім зникати, як-от *бидлина, валина, глинина, греина, кабатина та ін.* (детальніше див. Додаток 2 на с. 66 цієї роботи). На нашу думку, це викликано природними для мови процесами архаїзації та оновлення лексики, коли застарілі слова відходять у пасивний склад лексики, а замість них мовці починають використовувати неологізми.

Щодо стилістичних маркувань українських сингулятивів на часовому проміжку 1909 – 2009 років зауважуємо, що, порівняно з, наприклад, російськими сингулятивами, 70% яких мають різні стилістичні маркування (див. праці В.Мусатов), вони переважно належать до нейтральної лексики. Стилiстичнi маркування можуть відрізнятися залежно від словника. Відсоткове відношення маркованих та стилістично нейтральних сингулятивів у нашій вибірці становить 23% маркованих та 77% нейтральних в одинадцятитомному “Словнику української мови” та, відповідно, 8% і 92% – в академічному “Великому тлумачному словнику сучасної української мови”. Маркованих слів серед вибірки зі словника Б. Грінченка виявлено не було. Маркування, яке найчастіше простежуємо серед вибраного нами масиву слів, є “розмовне”. Однією з основних причин зміни стилістичних маркувань українських сингулятивів ми вважаємо архаїзацію лексики, зміну реалій та наявність нейтрального варіанта твірного слова, яке може вживатися частіше, ніж похідний від нього сингулятив.

Під час аналізу словникових статей ми зауважили активне використання сингулятивів у фразеологізмах та порівняннях. У фразеологізмах сингулятиви переважно використані з метою підсилення значення “мала кількість чого-небудь” або “відсутність чого-небудь”. У порівняннях сингулятиви найчастіше викликають у свідомості людини їхнє відтворення у прямому значенні, що допомагає краще уявити якусь рису зовнішності персонажа або предмета, якого описує автор. Висока продуктивність входження сингулятивів до структури фразеологізмів чи порівнянь свідчить про їхню поширеність та природність в українській мові.

Наша робота дає загальний огляд функціонування сингулятивів в українській мові і може слугувати певним підґрунтям для подальших досліджень цієї категорії іменників. Наприклад, для дослідження сингулятивів з іншими суфіксами (*-ка, -инка*), потенціалу утворення сингулятивів від будь-якого збірного іменника або ж дослідження оказіональних сингулятивів у засобах масової інформації, зокрема, у мовленні радіо- та телеведучих.

5. СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

Основна джерельна база

1. МОВЧАН, П. М., НІМЧУК, В. В., КЛІЧАК, В.Й. *Великий тлумачний словник сучасної української мови*. Київ: Дніпро, 2009, 1332 s. ISBN 966-578-189-8
2. *Словарь української мови: Упорядкував Борис Грінченко* [online]. [cit. 2021-7-9]. Dostupné z: <http://hrinchenko.com/>
3. *Словник української мови: Академічний тлумачний словник (1970 - 1980)* [online]. [cit. 2021-7-9]. Dostupné z: <http://sum.in.ua/>

Додаткові лексикографічні праці:

1. АХМАНОВА, О.С. *Словарь лингвистических терминов*. Москва: Советская энциклопедия, 1966, Dostupné také z: https://classes.ru/grammar/174.Akhmanova/source/worddocuments/_18.htm
2. ГАНИЧ, Д.І., ОЛІЙНИК, І.С. *Словник лінгвістичних термінів*. Київ: Вища школа, 1985
3. ЄРМОЛЕНКО, С.Я., БИБИК, С.П. ТОДОР, О.Г. *Короткий тлумачний словник лінгвістичних термінів. : за ред. С.Я. Ярмоленко*. Київ: Либідь, 2001, ISBN 966-06-0177-8. Dostupné také z: <http://irbis-nbuv.gov.ua/ulib/item/UKR0001815>
4. МЕЛЬНИЧУК, О.С. *Етимологічний словник української мови: в семи томах* [online]. Київ: Наукова думка, 1982 [cit. 2021-7-9]. Dostupné z: http://history.org.ua/LiberUA/EtSIUkrM_1982/EtSIUkrM_1982.pdf
5. *Словари и Энциклопедии: Исторический словарь галлицизмов русского языка* [online]. [cit. 2021-04-04]. Dostupné z: <http://www.endic.ru/gallicism/Vermishelina-38647.html>
6. *СЛОВНИК УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ ONLINE: ТОМИ 1-11 (А-О) ЯСНЮВАТИ* [online]. [cit. 2021- 7-9]. Dostupné z: <https://sum20ua.com/Entry/index?wordid=1&page=0>
7. *GLOSSARY OF LINGUISTIC TERMS* [online]. [cit. 2021-7-9]. Dostupné z: <https://glossary.sil.org/term/singulative>

Теоретична література

1. АТАНАСОВА, И. Специфика сингулятивов. *Folia Linguistica Rossica*. 2012, (8). Dostupné z: https://bazhum.muzhp.pl/media/files/Acta_Universitatis_Lodziensis_Foli

- a_Linguistica_Rossica/Acta_Universitatis_Lodziensis_Folia_Linguistica_Rossica-r2012-t8/Acta_Universitatis_Lodziensis_Folia_Linguistica_Rossica-r2012-t8-s9-17/Acta_Universitatis_Lodziensis_Folia_Linguistica_Rossica-r2012-t8-s9-17.pdf
2. БЕВЗЕНКО, С. *Теоретична морфологія української мови*. Ужгород: Закарпат. обл. вид-во, 1960. Dostupné také z: <http://irbis-nbuv.gov.ua/ulib/item/UKR0001374>
 3. БЕЗПОЯСКО, О.К., ГОРОДЕНСЬКА, К. Г., РУСАНІВСЬКИЙ, В. М. Граматика української мови. : *Морфологія : підруч. для студ. філол. ф-тів вузів*. Київ: Либідь, 1993, ISBN 5-325-00173-6. Dostupné také z: <http://irbis-nbuv.gov.ua/ulib/item/UKR0001030>
 4. БОЙКО, Л. Лексико-словотвірні типи сингулятивів (на матеріалі одинадцятитомного «Словника української мови»). *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету*. 2018, 33(1). ISSN 2409-1154. Dostupné také z: http://vestnik-philology.mgu.od.ua/archive/v33/part_1/6.pdf
 5. ВИХОВАНЕЦЬ, І.Р., ГОРОДЕНСЬКА, К. Г. *Теоретична морфологія української мови. : за ред. І. Р. Вихованця*. Київ: Пульсари, 2004, ISBN 966-7671-60-7. Dostupné také z: <http://irbis-nbuv.gov.ua/ulib/item/UKR0000844>.
 6. ВОСТОКОВ, А. Х. *Русская грамматика Александра Востокова. : по начертанию его же Сокращенной грамматики, полнее изложенная*. 6. Санкт-Петербург: Вь типографии Императорской Академии Наук, 1844,
 7. ГНАТЮК, Г. М., ГОРОДЕНСЬКА, К. Г., ГРИЩЕНКО, А. П. та ін. *Словотвір сучасної української літературної мови*. Київ: Наукова думка, 1979.
 8. ГОРПИНИЧ, В. *Морфологія української мови*. Київ: Академія, 2004, ISBN 966-580-179-1. Dostupné také z: <http://irbis-nbuv.gov.ua/ulib/item/UKR0009511>
 9. ГОРПИНИЧ, В. *Морфологія української мови*. Київ: Академія, 2004. ISBN 966-580-179-1.
 10. ДЗЕНДЗЕЛІВСЬКИЙ, Й. О. "СЛОВАРЬ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ." *Ізборник* [online]. [cit. 2021-7-9]. Dostupné z: <http://litopys.org.ua/ukrmoiva/um170.htm>
 11. ІВАНОВИЧ, М. СИНГУЛЯТИВИ У СУЧАСНІЙ УКРАЇНСЬКІЙ МОВІ. *Лінгвістичні студії*. 2020, 40(1). ISSN 1815-3070. Dostupné z: doi:10.31558/1815-3070.2020.40.1.3
 12. КОВАЛЬ, А.П. *Практична стилістика сучасної української мови*. 3-те вид., допов. і перероб. Київ: Вища школа, 1987. Dostupné také z: <http://irbis-nbuv.gov.ua/ulib/item/UKR0000557>

13. ЛІТВИНОВА, Н. В. ПРИЧИНИ, ВИДИ ТА ЗАСОБИ СЕМАНТИЧНИХ ЗМІН У СЛОВІ. Львівський філологічний часопис: Науковий журнал Львівського державного університету безпеки життєдіяльності. 2019, (5), ISSN 2663-3418. Dostupné z: doi:10.32447/2663-340X-2019-5-13
14. МАКСИМОВ, В. *Суффиксальное словообразование имен существительных в русском языке*. Ленинград: Издательство Ленинградского университета, 1975.
15. МАРКОВ, Б. Nomina singulativa и collectiva во современнот македонски јазик. *Јужнословенски филолог*. Београд, 1973, 30(1-2).
16. МУСАТОВ, В. *Сингулятивы в современном русском языке*. 3. Москва: ФЛИНТА, 2016. ISBN 978-5-9765-1915-2.
17. НІМЧУК, В. ПРО СУЧАСНУ УКРАЇНСЬКУ ТЛУМАЧНУ ЛЕКСИКОГРАФІЮ. *Українська мова* [online]. 2012, (3) [cit. 2021-7-9]. ISSN 1682-3540. Dostupné z: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Ukrm_2012_3_3.
18. ПЛЮЩ, М. *Граматика української мови: Ч. 1 : Морфеміка. Словотвір. Морфологія*. Київ: Вища школа, 2005. ISBN 966-642-263-8.
19. РИБАК, К. Найменування податкової сфери у праслов'янській мові. *Вісник Запорізького національного університету*. 2017, (2)
20. СКВАРОК, О. Семантико-словотвірні трансформації твірного слова як центральне теоретичне питання дериваційної семантики в основоцентричному словотворі. *Opera Slavica*. 2020, XX(2). Dostupné také z: https://digilib.phil.muni.cz/bitstream/handle/11222.digilib/116477/2_OperaSlavica_20-2010-2_3.pdf?sequence=1
21. ТИЩЕНКО, К. Всеслов'янськість мови українців. *Український тиждень*. 2012, 39(256). ISSN 1996-1561.
22. ФИНКЕЛЬ, А.М., БАЖЕНОВ, Н.М. *Курс современного русского литературного языка*. Киев: Радянська школа, 1954.

Інтернет-джерела

1. *BBC News | Україна: Найкращі кіноепізоди з їжею, які можна відтворити вдома* [online]. [cit. 2021-04-04]. Dostupné z: <https://www.bbc.com/ukrainian/features-50688537>
2. *Mova.info: лінгвістичний портал* [online]. [cit. 2021-7-9]. Dostupné z: <http://www.mova.info/corpus.aspx>
3. ŠMILAUER, Vladimír. Substantiva tvořená příponou -ina. *Naše řeč* [online]. [cit. 2021-4-5]. Dostupné z: <http://nase-rec.ujc.cas.cz/archiv.php?art=3321>

4. КОРКОДИМ, О. Олександр Пономарів: «На нашому ТБ час вводити мовний режим». *Телекритика* [online]. 7.11.2011 [cit. 2021-7-10]. Dostupné z: <https://web.archive.org/web/20170709192345/http://ru.telekritika.ua/lyudi/print/66981>

ДОДАТОК 1

Класифікації сингулятивів за В. Мусатовим, М. Іванович, І. Атанасовою та Л. Бойко

В. Мусатов	М. Іванович	І. Атанасова	Л. Бойко
<p>Утворені від sing. tantum:</p> <p>1) один предмет, виділений із маси однорідних:</p> <ul style="list-style-type: none"> a. назви дерев b. назви плодів c. назви ягід d. назви стебел та зерен рослин e. частини будинку, матеріал для будівництва f. різне <p>2) один невеликий шматок речовини чи матеріалу</p> <p>Утворені від plur. tantum:</p> <p>1) одна із двох частин предмету:</p> <ul style="list-style-type: none"> a. частини одягу b. види взуття c. предмети із двох окремих частин d. предмет як частина цілого <p>2) один предмет із сукупності однорідних:</p> <ul style="list-style-type: none"> a. продукти харчування b. окремі частини будинку 	<p>1. Власне сингулятиви</p> <p>2. Сингулятиви-фрагментизатори</p> <p>3. Парні сингулятиви</p> <p>4. Сингулятиви-підсилювачі</p>	<p>Однослівні:</p> <ul style="list-style-type: none"> a. назви рослин та їх частин b. назви овочів та фруктів c. назви матеріалів d. атмосферних опадів та явищ e. назви продуктів f. назви тварин, їх частин та продуктів <p>Складні:</p> <ul style="list-style-type: none"> a. назви харчових продуктів, страв та напоїв b. назви овочів, фруктів, рослин c. назви хімічних продуктів, металів, ліків d. назви будівельних та текстильних матеріалів e. назви відходів та залишкових речовин 	<ul style="list-style-type: none"> a. назви тварин b. назви дерев c. назви окремих зернин, ягід, овочів d. один предмет із маси однорідних e. предмет, частина від цілого, шматок однорідної речовини f. предмети, що складаються з однорідних одиниць

ДОДАТОК 2

Кодифікація семантичних значень та стилістичних маркувань сингулятивів у найважливіших словниках 1909 – 2009 років

Словник Грінченка	СУМ-11	ВТССУМ 2009
БАДИЛИНА , -ни, ж. Стебель, трость, былінка.	БАДИЛИ́НА , и, жін. - Стеблина якої-небудь рослини.	БАДИЛИНА , и, ж – стебло якої-н. рослини.
–	БАЛЯСИНА , и, жін. - Виточений фігурний стовпчик поручнів балкона, сходів і т. ін.	БАЛЯСИНА , и, ж – виточений фігурний стовпчик поручнів балкона, сходів та ін.
БАНТИНА , -ни, ж. = банта 1, -ти, ж. 1) Поперечное бревно между стропилами, перекладаина.	БА́НТИНА , и, жін. – Поперечна балка між кроквами.	БАНТИНА і Банта , и, ж – поперечна балка між кроквами.
БЕРЕЗИНА , -ни, ж. 1) Березовое дерево. 2) Березовая в'їтка, розга. 3) Березовий л'їсь.	БЕРЕ́ЗИНА , и, жін. – 1. Березове дерево; береза; 2. <i>збірн.</i> Дрова або будівельний матеріал із цього дерева. 3. Березовий гай, ліс; березник, березняк. 4. Березова гілка, палиця.	БЕРЕЗИНА , и, ж – 1. Береза. 2. Березник. 3. Березова гілка.
БИДЛИНА , -ни, ж. Единич.: скотина, одна штука скота.	–	–
БИЛИНА , -ни, ж. Стебель полевого злака, травка, былина.	БИЛИНА 1, и, жін. Стебло трав'янистої рослини.	БИЛИНА ¹ , и, ж – стебло трав'янистої рослини.
БОБИНА , -ни, ж. Одно зерно боба.	–	БОБИНА , БОБОВИЙ , БОБОК <i>див. біб, у, ч.</i> – однорічна городня рослина// <i>збірн.</i> Поживні плоди цієї рослини в стручках, <i>один. бобина</i> , и, ж.
–	БІСЕРИ́НА , и, жін. Одна намистина бісеру.	–

ВАЛИНА , -ни, ж. Нитка ва́лу	–	–
ВЕРБИНА , -ни, ж. 1) Одно вербовое дерево. КС. 1883. XI. 510. Не стій, вербино, роскидайся. Мет. 159. 2) Вербовое дерево. Стіни з вільхи та вербини. Щог. Сл. 99.	ВЕРБІНА , и, жін. 1. Одне вербове дерево. Не стій, вербино, розкидайся (Словник Грінченка); Він не знає, де ялина, Де сосна, Не вгадає, де вербина Й бузина (Платон Воронько, Коли виростають крила, 1960, 25). 2. Вербове дерево як матеріал. Був у нас добрий будинок з вербини, Гонтовий дах, димарі із цеглини (Яків Щоголів, Поезії, 1958, 339).	–
ВОЛОСИНА , -ни, ж. Одинь волось, волосинка.	ВОЛОСІНА , и, жін. Ниткоподібний роговий утвір, що росте на шкірі людини і тварини.	ВОЛОСИНА , и, ж – ниткоподібний роговий утвір на тілі людини і тварини. ◇ Висіти на волосині – бути в дуже загрозливому становищі; бути близьким до загибелі; На волосину – зовсім мало
ГИЧИНА , -ни, ж. Одинь стебелек гичі	–	–
ГЛИНИНА , -ни, ж. Частица глины.	–	–
ГОРОШІНА , -ни, ж. Горошина.	ГОРОШІНА , и, жін. Насінина гороху.	ГОРОХ , у, ч – Польова й городня трав'яниста рослина родини бобвих з дрібним круглим насінням; насіння цієї рослини// один. горошина
ГРАБІНА , -ни, ж. 1) Грабь, одно дерево.	ГРАБИНА , и, жін. Одне дерево граба.	ГРАБ , а Грабок, бка, ч – листяне дерево або кущ родини березових з гладенькою сірою

		корою, а також його деревина// збірн. грабина, и, ж.
ГРЕЧІНА , -ни, ж. Одно зерно гречи.	–	–
ГРОШІНА , -ни, ж. Монета.	ГРОШІНА , и, жін., <i>розм.</i> Окремий металевий грошовий знак.	–
ҐОНТІНА , -ни, ж. Одна штука кровельного теса.	–	ҐОНТ , у, ч і Ґонта, и, ж і Ґонтя, я, с, [пол. gont, gonta] <i>буд.</i> Покрівельний матеріал у вигляді клиноподібних дощечок// <i>один. ґонтина, и, ж.</i>
ДЕРНІНА , -ни, ж. Кусок дерна.	ДЕРНІНА , и, жін. Те саме, що дерен; // Одна плитка, шматок дерну.	ДЕРНІНА , -и, ж – 1. Дерен. 2. Окремий шматок дерну
ЖЕРСТІНА , -ни, ж. Лист жести.	ЖЕРСТІНА , и, жін. Лист жерсті.	ЖЕРСТЬ , і, ж – Бляха. // <i>один. жерстина, и, ж</i>
ЖИТІНА , -ни, ж. 1) Ржаной стебель. 2) Ржаное зерно.	ЖИТІНА , и, жін., <i>діал.</i> 1. Стебло жита. 2. Зернина жита.	ЖИТО , а, с. – 1. Злакова рослина з молотого зерна якої випікають хліб, а також зерно цієї рослини (за народною традицією, символ плоючості)// <i>один. житина, и, ж.</i>
ЗЕРНІНА , -ни, ж. Одно зерно, зернышко.	ЗЕРНІНА , и, жін. 1. Дрібний плід хлібних злаків. 2. Окрема дрібна часточка якої-небудь речовини; крупинка, краплинка. 3. <i>перен., рідко</i> , чого або який. Зародок, початок чого-небудь.	ЗЕРНО , а, с – 3. Окрема дрібна частинка якої-н. речовини // <i>один. зернина, и, ж (до 3 знач.)</i>
ЗРУБИНА , -ни, ж. Одна пластина вь колодезномь срубѣ.	–	–
КАБАТИНА , -ни, ж. 1) То же, что и кабат, но только одинъ экземпляръ.	–	–

КАПЕЛИНА , -ни, капелінка, -ки, капеліночка, -ки, ж. Ум. отъ капля.	КАПЕЛІНА , и, жін., <i>розм.</i> Те саме, що краплина	–
КАПУСТИНА , -ни, ж. Одинъ кочень капусты, одинъ листокъ капусты.	КАПУСТІНА , и, жін. 1. Одна головка капусти (у 1 знач.); качан капусти. 2. Листок капусти.	КАПУСТА , и, ж – Городня рослина родини хрестоцвітих з листям, що завивається зазвичай головою// Листя цієї рослини, що вживається в їжу// <i>один.</i> капустина, и, ж
КАРТОПЛИНА , -ни, ж. Картофелина.	КАРТОПЛІНА , и, жін. Окрема бульба картоплі.	КАРТОПЛЯ , і, ж – однорічна трав'яниста рослина з істівними бульбами, багатими на крохмаль// <i>збірн.</i> Підземні бульби цієї рослини, які споживають у їжу// <i>один.</i> картоплина, и, ж
КВАСОЛИНА , -ни, ж. Одно зерно фасоли.	КВАСОЛІНА , и, жін. Зернина квасолі (у 2 знач.).	КВАСОЛЯ , і, ж – Городня трав'яниста однорічна рослина родини бобових, що має в стручках овальні зерна// Плоди цієї рослини, що вживають у їжу// <i>один.</i> квасолина, и, ж
КВІТИНА , -ни, ж. Одинъ цвѣтокъ.	–	–
КИРПИЧИНА , -ни, ж. Плитка кирпичу.	–	–
КОЛОСИНА , -ни, ж. и колосіння, -ня, с. Оторванные отъ стеблей колосья, колосья послѣ молотъбы.	КОЛОСІНА , и, жін., <i>розм.</i> Один колос (у 1 знач.).	–
КОМАШИНА , -ни, ж. Одно насѣкомое, одинъ муравей.	КОМАШІНА , и, жін. Одна комаха.	КОМАХИ , ах, мн. (одн. Комаха, и) – 1. <i>ент.</i> Клас безхребетних членистоногих тварин, до яких належать жуки, мухи, бджоли, блошиці, мурашки і т. ін. 2. <i>Розм.</i> Мурашки// <i>один.</i> один.

		комашина, и, ж.
КОНОПЛИНА , -ни, ж. Стебель конопли.	КОНОПЛИ́НА , и, жін. 1. Одно стебло конопель. 2. Одно зерно конопель.	КОНОПЛІ, -ОПЕЛЬ – однорічна трав'яниста рослина, зі стебел якої виготовляють прядиво, а з насіння деяких її видів – олію, гашиш або анашу// <i>збірн.</i> Стебла цієї рослини// <i>збірн.</i> Насіння цієї рослини// виготовлене на прядиво волокно цієї рослини// один. коноплина, и, ж
–	КРАПЛИ́НА , и, жін. Те саме, що крапля. ♦ До [останньої] краплини — те саме, що До [останньої] краплі (див. крапля).	КРАПЛИНА і <i>розм.</i> КРАПЕЛИНА, и, ж – Крапля (1, 2) ♦ До [останньої] краплини (краплиноньки) – до кінця, до останку, ♦ Ні (ані) краплини, Ні на краплину – ані трошки, ніскілечки
КРИЖИНА , -ни, ж. - Льдина.	КРИЖИ́НА , и, жін. Крижана брила. Шматок криги (у 1 знач.)	КРИЖИНА , и, ж – Крижана брила
КРОКВИНА , -ни, ж. Одно стропило	КРОКВИ́НА , и, жін. Один із брусів крокви.	КРОКВА , и (мн. Крокви, кроков, але: дві, три, чотири крокви), ж – два бруси, з'єднані у верхній частині під кутом і прикріплені нижніми кінцями до стін будівлі, на яких тримається дах// один. кроквина, и, ж
КРУПИНА , -ни, ж. Зернышко крупы.	КРУПИ́НА , и, жін. Окреме зернятко крупів.	КРУПА , и, ж – очищені й подрібнені зерна злакових рослин, що їх використовують як продукт харчування. <i>Гречана к.</i> 2. Сніг у вигляді дрібних кулястих зерняток. // один. крупина, и, ж
ЛОБОДИ́НА , -ни, ж. Стебель лебеди.	ЛОБОДИ́НА , и, жін., <i>розм.</i> Одне стебло лободи.	–

ЛОЗІ́НА , -ни, ж. Стебель лозы.	ЛОЗИ́НА , и, жін. 1. Одна стеблина лози. 2. Те саме, що лоза.	ЛОЗА, И, Ж – 1. Народна назва кущових порід верби.// Довге тонке стебло цих та деяких інших кущових рослин. 2. <i>тільки мн.</i> Лозняк // <i>один.</i> лозина, и, ж (до 2 знач)
ЛОПУШІ́НА , -ни, ж. Листь лопуха.	ЛОПУШІ́НА , и, жін., <i>розм.</i> 1. Листок лопуха. 2. Те саме, що лопух	ЛОПУШИНА, и, ж., тільки розм. Листок лопуха, а також окрема рослина.
ЛЮБИСТІ́НА , -ни, ж. Одинъ екземпляръ растенія любисток.	–	–
МАКОВІ́НА , -ни, ж. 1) Маковий стебель	–	–
–	МОРКВИ́НА , и, жін. Один коренеплід моркви.	–
МАЧІ́НА , -ни, ж. = Мача́, -чати, с. Зернышко мака.	МАЧІ́НА , и, жін. Макове зернятко.	МАК , у, ч – 1. Трав'яниста рослина з довгим стеблом і великими квітками (перев. червоного кольору), що дає кулястий плід, наповнений дрібним насінням (вирощується як лікарська, олійна культура та декоративна рослина// 2. <i>збірн.</i> Насіння цієї рослини, яке споживають у їжу// <i>один.</i> мачина, и, ж
НАМИСТІ́НА , -ни, ж. Одно зерно мониста.	НАМИСТІ́НА , и, жін. Одне зерно намиста.	НАМИСТО , а, с – нашійна прикраса у вигляді нанизаних на нитку різної форми перлів, коралів, камінців і т.ін.// <i>один.</i> намистина, и, ж
НАСІ́НІ́НА , -ни, ж. Одно с'мячко, одно зерно. Конст. у.	НАСІ́НІ́НА , и, жін., <i>бот.</i> 1. Окреме зерно плоду якої-небудь рослини. 2. Зерно гарбуза, соняшника і т. ін., вживане як ласощі.	НАСІ́ННЯ , я, с, <i>збірн.</i> 1. Зачатки рослини, які складаються із зародка та оболонки; орган розмноження рослин. 2. Зерна рослин, признач. для посіву. 3. Зерна соняшника, гарбуза,

		вживані як ласощі. <i>Лузати насіння.</i> // один. насіннина, и, ж
ОВСИНА , -ни, ж. = вівсина - зерно овса (одно).	ВІВСІ́НА , и, жін. – 1. Зернина вівса. 2. Стебло вівса.	ОВЕС , вівса, ч – 1. Яра злакова культура, зерно якої використовується перев. на корм для худоби, птиці та для виготовлення крупи.// <i>збірн.</i> Зерно цієї культури один. вівсина, и, ж.
ОСОКОРИНА , -ни, ж. Одно дерево, осокоря.	ОСОКОРІ́НА , и, жін. Окреме дерево осокора; осокір.	ОСОКІР , кора, ч – Високе листяне дерево з родини вербових з добре розвинутою кроною, чорна тополя// один. осокорина, и, ж.
ОЧЕРЕТІНА , -ни, ж. Стебель камыша.	ОЧЕРЕТІ́НА , и, жін. Стебло очерету.	ОЧЕРЕТІНА , и, ж – Стебло очерету.
ПАПЕРИНА , -ни, ж. Листь бумаги.	–	–
ПЕРЛИНА , -ни, ж. Жемчужина.	ПЕРЛІ́НА , и, жін. 1. Одно зерно перлів (у 1 знач.).	ПЕРЛИНА , и, ж – 1. Зернина перлів
ПЕРЧИНА , -ни, ж. Зерно, перца	ПЕРЧІ́НА , и, жін. Один стручок перцю (у 2 знач.).	ПЕРЕЦЬ , рцю, ч – 1. Городня рослина з їстівними прямими плодами у вигляді стручків, а також плоди цієї рослини, що використовуються для їди або як приправа. 2. Південна повзуча рослина, а також її плоди з гірким смаком і пряним запахом, що використовуються як приправа. // один. перчина, и, ж
ПИЛИНА , -ни, ж. Пылинка.	ПИЛІ́НА , и, жін. Одна часточка пилу; порошина.	ПИЛ , у, ч – найдрібніші тверді частинки чого-н., що перебувають у повітрі в завислому стані або вкривають

		щось; порох, курява.// один. пилина, и, ж
ПРИНА , -ни, ж. Одно перо, перышко.	ПРІНА , и, жін., <i>рідко</i> . Те саме, що перо – 1. Рогове наскірне утворення з порожнистим стрижнем і легкими пухнастими відростками з обох боків, яке вкриває більшу частину тіла птахів // <i>збірн.</i> Пір'я, оперення.	–
–	ПР'ІНА , и, жін. Те саме, що перо	ПР'Я , я, с.- сукупність пер, пір'їн, що ростуть на шкірі птахів // один. пір'їна, и, ж
ПОРОШИНА , -ни, ж. 1) Порошина. Макс. 2) Пылинка.	ПОРОШІНА , и, жін. Найдрібніша частка пороху (див. порох 1 1); пилина.	ПОРОХ , у, ч – Пил, курява.// один. порошина, и, ж
ПРОСИНА , -ни, ж. Зерно проса	ПРОСІНА , и, жін. Насінина проса.	ПРОСО , а, с – 1. Злакова рослина, із зерен якої одержують пшоно. 2. збірн. Зерна цієї рослини// один. просина, и, ж
ПРУТИНА , -ни, ж. Хворостина, розга.	ПРУТІНА , и, жін., <i>розм.</i> Те саме, що прут 1. - Тонка гнучка гілка без листя.	ПРУТ , а, ч (<i>мн.</i> пруги, -ів) і <i>розм.</i> прутина , и, ж. – 1. Тонка відламана або зрізана гілка без листя; 2. тонкий металевий стрижень;
ПРЯДІВИНА , -ни, ж. Одно волокно пеньки.	–	–
ПУШИНА , -ни, ж. Пушинка.	ПУШІНА , и, жін. Те саме, що пушинка. – Окрема волокниста пуху, дрібна часточка пуху (у 1—3 знач.).	ПУХ , у, ч – 2. Тонкі, м'які, короткі волоски, а також ніжна м'яка шерсть на тілі деяких тварин. <i>Овечий пух.</i> // одн. пушинка, и, ж і пушина, и, ж;

ПШЕНИЧИНА , -ни, ж. Отдѣльное зерно или отдѣльный стебель пшеницы.	ПШЕНИЧІНА , и, жін. Стеблина або зернина пшениці.	ПШЕНИЦЯ , і, ж – рослина родини злакових, із зерна якої виробляють біле борошно, крупу та інші продукти. // <i>збірн.</i> Зерно цієї рослини. одн. пшеничина, и, ж
РИБИНА , -ни, ж. Одна риба.	РИБІНА , и, жін., <i>розм.</i> Одна риба, перев. велика.	РИБИНА , и, ж – Одна риба, перев. велика
СЛЬОЗИНА , -ни, ж. Слезинка, одна слеза.	СЛЬОЗІНА , и, жін. 1. Одна краплина сліз. 2. <i>перен.</i> Крапля соку, вологи, що виділяється на поверхні чого-небудь.	СЛЬОЗА , и, ж – 1. <i>мн.</i> Прозора солонувата рідина, яку виділяють залози, розміщені в очній ямці. 2. <i>також</i> сльозина, и, ж – одна краплина цієї рідини. 4. <i>також</i> сльозина перен. Краплина соку, вологи, що виділяється на поверхні чого-н., сльозина березового соку
СМІТИНА , -ни, ж. Соринка.	СМІТІНА , и, жін. Частинка сміття.	СМІТТЯ , сміття, с – дрібні, <i>перев.</i> сухі покидьки// один. смітина, и, ж
СОЛОМИНА , -ни, ж. Стебель соломы, соломинка.	СОЛОМІНА , и, жін. 1. Одна стеблина соломи (у 1 знач.). 2. Порожниста стеблина злакових рослин з потовщеннями на місцях прикріплення листків.	СОЛОМА , и, ж – сухі світло-жовті стебла злакових (рідше бобових) рослин, що лишаються після обмолоту// один. соломина, и, ж
СОНЯШНИЧИНА , -ни, ж. Стебель подсолнечника.	СОНЯШНИЧИНА , -и, жін. Стеблина соняшника (у 1 знач.).	СОНЯШНИЧИНА , и, ж – стеблина соняшника, <i>збірн.</i> соняшничиння, я, с.
СОСНИНА , -ни, ж. 1) Сосновое дерево. 2) Сосновый лѣсь.	СОСНІНА , и, жін. 1. Окреме дерево сосни. 2. <i>збірн.</i> Будівельний матеріал або дрова з сосни. 3. Сосновий гай, ліс; сосняк. 4. Соснова колода або палиця.	СОСНИНА , и, ж – 1. Окреме дерево сосни. 2. <i>збірн.</i> деревина, гілки або дрова сосни. 3. Сосняк.
СТЕБЛИНА , -ни, ж. Одинъ стебель.	СТЕБЛІНА, СТЕБЕЛІНА , и, жін. 1. Окрема трав'яниста рослина.	Стеблина/ Стебелина, и, ж – Стебло

СТОВБУРИНА , -ни, ж. Одинь стволь растенія.	СТОВБУРИНА - 1. Те саме, що стовбур 1; 2. Один стовбур (у 1 знач.).	СТОВБУР , а, ч – 1. Частина дерева або куща (від коріння до верхівки), від якої відходять гілки. // <i>підсил. і один. стовбурина, и, ж. (розм)</i>
СУХАРИНА , -ни, ж. = сухарь.	СУХАРІНА , и, жін., <i>діал.</i> 1. Сухар (у 1—3 знач.). 2. <i>збірн.</i> Сушняк, хмиз.	–
ТЕРТИЧИНА , -ни, ж. 1) Одна доска. Шейк. 2) Плоховатая доска.	–	–
ТОВАРИНА , -ни, ж. Одна штука рогатаго скота.	ТОВАРІНА , и, жін., <i>розм.</i> Одна тварина великої рогатої худоби.	ТОВАР ² , у, ч – <i>перев.</i> велика рогата худоба// <i>один. товарина, и і товаряка, и, ж</i>
ТОПОЛИНА , -ни, ж. 1) Одинь тополь.	ТОПОЛІНА , и, жін. 1. Одне тополеве дерево.	ТОПОЛЯ , і, ж – дерево родини вербових із високим і прямим стовбуром, глянсуватими листками та квітками у вигляді повислих сережок.// <i>один. тополина, и, ж</i>
ТРАВИНА , -ни, ж. Стебель трави, травинка.	ТРАВІНА , и, жін., <i>розм.</i> Одна стеблина, один пагонць трави.	Трава, и, ж – 1. Невеличка рослина з однорічними зеленими м'якими тонкими стеблами// <i>один. травина, и, ж (до 1 знач)</i>
ТРИСЧИНА , -ни, ж. Одна щепочка.	–	–
ТХОРИНА , -ни, ж. 1) Одинь хорекь.	–	–
УГЛИНА , -ни, ж. = вуглина, -ни, ж. Уголекь	ВУГЛІНА , и, жін. – 1. Шматок, уламок кам'яного або деревного вугілля.	ВУГІЛЛЯ , я, с, <i>збірн.</i> – 2. Залишки неповного згоряння речовин органічного походження// <i>один. вуглина, и, ж (до 2. знач.)</i>
ХЛБИНА , -ни, ж. Одинь хлбь, коврига	ХЛБІНА , и, жін. Один виріб з борошна певної форми; буханець.	ХЛБИНА , и, ж – один виріб певної форми з дріжджового тіста; буханка, буханець

ХМАРИНА , -ни, ж. Туча.	ХМАРІ́НА , и, жін. Окрема невелика хмара; те саме, що хмара.	ХМАРИНА , и, ж – окрема невелика хмара (у 1, 3, 4 знач.)
ХМЕЛИНА , -ни, ж. 1) Одно рослинне хмелю.	ХМЕЛІ́НА , и, жін. Одне стебло хмелю (у 1 знач.).	ХМІЛЬ , хмелю, ч – 1. Витка багаторічна або однорічна рослина родини шовковицевих, а також суцвіття цієї рослини, які використовують у пивоварінні. // один. хмелина, и, ж
ХМИЗИНА , -ни, ж. Один пруть із хмизу, а иногда то же, что и хмиз	ХМИЗІ́НА , и, жін. - 1. Одна відділена від дерева гілка. 2. <i>збірн.</i> Те саме, що хмиз.	ХМИЗ , у, ч – Невеликі тонкі гілки, відділені від дерева. // один. хмизина, и, ж
ХУДОБИНА , -ни, ж. Скотина, одна скотина.	ХУДО́БИНА , и, жін., <i>розм.</i> - 1. Окрема чотиринога свійська сільськогосподарська тварина. 2. <i>збірн.</i> Те саме, що худоба	ХУДОБИНА , и, ж – 1. Окрема четверонога свійська сільськогосподарська тварина. 2. <i>збірн.</i> Худоба (1)
ЦЕГЛИНА , -ни, ж. Кирпичина	ЦЕГЛІ́НА , и, жін. 1. Прямокутний брусок з глини (перев. випаленої), який вживається як будівельний матеріал. 2. <i>збірн., діал.</i> Цегла (у 1 знач.).	ЦЕГЛА , и, ж – <i>збірн.</i> Прямокутні бруски перев. із випаленої глини, що використовуються як будівельний матеріал. // один. цеглина, и, ж
ЦИБУЛИНА , -ни, ж. Луковица.	ЦИБУЛІ́НА , и, жін. 1. Потовщена, перев. куляста частина стебла деяких рослин, яка складається з щільно розташованих м'ясистих листків і звичайно міститься в землі. 2. Головка цибулі (у 1, 2 знач.).	ЦИБУЛИНА , и, ж - потовщена, (перев. куляста) частина стебла деяких рослин, що міститься в землі. 2. Головка цибулі (у 1, 2 знач.)
ЦЯМРИНА , -ни, ж. Одно бревно із сруба у колодца.	ЦЯ́МРИНА , и, жін. 1. Одна деревина з колодязного зрубу. 2. також мн. Верхня частина колодязного зрубу, складена перев. з дерев'яних колод.	ЦЯ́МРИНА , и, жін. – 1. Одна деревина з криничного зрубу. 2. Верхня частина криничного зрубу перев. із дерев'яних колод; узагалі криничний зруб.

ЧЕРЕМШИНА , -ни, ж. Одно дерево черемухи.	ЧЕРЕМШІНА , и, жін. 1. Те саме, що черемха. 2. Одне дерево або кущ черемхи.	ЧЕРЕМШИНА , -и, ж. – 1. Черемха; 2. Одне дерево або кущ черемхи.
ЧЕРЕШНИНА , -ни, ж. Одно дерево черешни.	ЧЕРЕШНІНА , и, жін., <i>розм.</i> Окреме дерево черешні.	ЧЕРЕШНЯ , і, ж – дерево із соковитими кісточковими плодами жовтого, червоного і майже чорного кольору// Плід такого дерева (також <i>збірн.</i>)// один. черешнина і черешина, и, ж. (розм.).
ЧОБОТИНА , -ни, ж. Сапогъ.	–	–
ШЕРСТИНА , -ни, ж. Шерстинка.	ШЕРСТІНА , и, жін., <i>розм.</i> 1. Окрема волосина шерсті (у 1—2 знач.). 2. <i>рідко.</i> Шерстяна тканина чи виріб з неї.	ШЕРСТЬ , і, ж – 1. Волосяний покрив тварин; 2. Вовна (2) або вовняна пряжа. 3. Тканина з цієї пряжі // один. шерстина, и, ж. і ◇ Ні шерстини, ні шерстинки – ніякої худоби (у 1. знач.), ні худобини
ШТАНИНА , -ни, ж. Одна калоша брюкъ.	ШТАНІНА , и, жін., <i>розм.</i> Частина штанів, яка надягається на одну ногу; холоша.	ШТАНІНА , и, ж., <i>розм.</i> - Частина штанів, яка надягається на одну ногу; холоша.
ЯБЛУНИНА , -ни, ж. 1) Яблоня, одна яблоня. 2) Яблоневоє дерево.	–	ЯБЛУНЯ , і, ж – Садове і лісове фруктове дерево родини розових з солодкими або кисло-солодкими плодами (яблуками). // один. яблунина, и, ж.
ЯВОРИНА , -ни, ж. 1) = яворин = явір. 2) Яворовоє дерево.	ЯВОРІНА , и, жін. 1. Окреме дерево явора; явір. 2. <i>збірн.</i> Яворовий ліс; яворова памолодь.	ЯВОРІНА , и, ж. 1. Окреме дерево явора; 2. <i>збірн.</i> Яворовий ліс
ЯСЕНИНА , -ни, ж. Ясеневоє дерево.	ЯСЕНІНА , и, жін. Окреме дерево ясена. // <i>збірн.</i> Ясенові дерева.	ЯСЕНІНА , и, ж. 1. Окреме дерево ясена. 2. <i>збірн.</i> Ясенові дерева. // Їх деревина.